İZNİK İÇİN OSMAN GAZİ ve BİZANS MÜCADELESİ

Halil İnalcık - *Bilkent Üniversitesi*

Bizans imparatorluğu 1071'i izleyen yirmi beş yıl içinde tüm Anadolu'yu Türk istilâcılara bırakmak zorunda kalmış, 1087'de İznik'te Süleymanşah Anadolu Selçuklu sultanlığını kurmuştur. İznik'i Bizans'a geri kazandıran 1097 Haçlı seferi üzerine Komnen hanedanından imparatorlar Anadolu'yu geri almak için karşı saldırıya geçmiş, İznik başta olarak Ege, Karadeniz ve Akdeniz kıyı bölgelerinde Bizans egemenliğini yeniden kurmuş bulunuyorlardı. Komnen'ler, orada kalmayarak İç Anadolu'yu da elde etmek için girişim yapıyorlar, Batı Anadolu sınırlarında yığılan ve akınları sürdüren kalabalık Türkmen göçebelerini geriye püskürtmek ve akınları durdurmak için bir sıra kaleler ve hisarlar inşa veya tamir ederek (özellikle I. Manuel Comnenus, 1143-1180 zamanında) Denizli'den Ulubolu-Seyitgazi-Eskişehir üzerinden aşağı Sakarya'ya kadar güçlü bir savunma hattı meydana getirmiş bulunuyorlardı.[1] Bu arada Sakarya-Sinop bölgesinde emîr Kara-Tigin elinden Sinop geri alındı (A. Comnena, Alexiade Charatikes/Kara-Tigin). Orta Anadolu platosundan ve İznik ve İstanbul doğrultusundan gelen yolların kavşak noktası Dorylaion (Şar-Öyük, Sultan-Öyüğü, Sultanyükü) idi (Al-Harevi: 1170'lerde Sultanyukî). Keza, Eskişehir'den 7 km güneyde hakim bir tepe üzerinde I. Manuel'in yaptığı tahmin edilen güçlü Karacahisar kalesi *(res. 1, 2)*, Türkmenleri buradan ileri bırakmayan bir engel oluşturuyordu. Bununla beraber, 1176 Bizans Myriokephalon bozgunundan sonra İmparator bu kaleleri yıkmayı kabul etti. Herhalde I. Manuel ölmeden (1180) Dorylaion (Sultan-Öyüğü) Selçuk egemenliği altına geçmiştir. Lascaridler (1205-1261) İznik'te yerleşince, özellikle Ioannis III. Vatatzes (1222-1254) döneminde, Dorylaion cephesinde ve Karadeniz-Sakarya bölgesinde Selçuklu genişleme girişimlerine karşı saldırıya geçtiler (1225-1231).[2] I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) saltanatının ilk yıllarında Ankara üssünde yerleşip bu saldırıya karşı mücadele etti. Bu mücadele sırasında Karacahisar'ı elinden çıkardığı anlaşılıyor.[3] Bugünkü Eskişehir, XII. yy'da bir Müslüman şehri olarak Dorylaion güneyinde Odun-Pazarı yamacında kuruldu. XIII. yüzyıl ilk yarısında burada 17 mescid (mahalle) bulunuyordu (1272 tarihli Caca-oğlu vakfiyesi). O zaman Sultan-Öyüğü önemini kaybetmiş görünmektedir. Kuşkusuz, o zamanlar Selçuklu Sultanı'nın ve İlhan'ın valisi olan "Eskişehir Beyi" bölgede hâkim olup Sultan-Öyüğü beyi ona tâbi idi (Neşrî, I, 76). XII. yy'da Sultan-Öyüğü Bizans-Selçuklu sınır şehri idi. Eskişehir bölgesinden Bözöyük veya Söğüt üzerinden İznik'e gelen yollar, Sakarya üzerinde Lefke-Mekece-Akhisar-Geyve kalelerine ulaşıyordu.

Bizans idaresi, İznik ve İstanbul'u koruyan son savunma hattını Sakarya üzerindeki bu kaleler hattında tespit etmiş bulunuyordu. Osman Gazi, ilkin Karacahisar fethiyle (1288) Eskişehir savunma hattını tamamıyla çökertti. O zaman Karacahisar tekfuru Selçuk sultanının haracgüzarı idi, fakat âsi duruma düşmüştü (Âşıkpaşazâde, 6. Bab). Osman 1299'da Bilecik-İnegöl-Yenişehir bölgesini aldı. 1302'de gelip İznik'i kuşattı ve Bapheus'ta bir Bizans ordusunu bozdu. Bilecik-Lefke-Mekece-Akhisar-Geyve fetihleriyle Bizans'ın ikinci savunma hattını ele geçirdi (1299-1304); böylece

res. 1 Karacahisar tepe

res. 2 Karacahisar

Bizans kaynakları Anna Comnena ve Nike-
Khoniates, F. Işıltan tarafından Türkçeye
oria, Ankara 1995), C. Foss, "Cities,
Villages of Byzantine Asia Minor", Aldershot,
C. Foss, "Dorylaion: Bulwark of the Byzan-
le Greek Orthodox Theological Review 41
oss, Dorylaion'dan 7 km mesafede Karac-
amıştır. Burada bizim Kültür Bakanlığı
mız girişim sonucu olarak arkeolojik kazılar
duvarlarının kalan temelleri Karacahisar'ın
ın'dan sonra yıkılmış olduğunu
dir. 1288'de Osman burasını kolayca ele
acahisar ve Karacaşehir üzerinde, Osman
nu'nda (1999, Eskişehir Anadolu Üniversite-
dirinin genişletilmiş metnini yakında

Byzantium's Last Imperial Offensive in Asia
helle 1992.
/kubad ile Laskarid'ler arasında 1231'e
aş hakkında bir araştırmamız yakında
ik bkz. John Langdon, *Byzantium's Last*
ve.

İznik'i her yandan çevirmiş oldu. Akıncılar, Süleymanşah (1075-1086) döneminde olduğu gibi, daha 1305'de İstanbul Boğazı kıyılarında göründüler. Aşağıdaki satırlarda Osman'ın İznik kuşatması ve Bapheus (Koyunhisar) savaşı (1302), 1304 ve 1305 yıllarında Sakarya üzerindeki kaleleri ele geçirmek ve İznik ablukasını tamamlamak için yaptığı seferleri ve uzun bir ablukadan sonra İznik'in düşüşünü (2 Mart 1331) ele alacağız.

Uc Türkleri için Bizans'ın Anadolu'da en son direnç noktası, zapt olunmaz surları ve güçlü garnizonu ile İznik'ti. Uc Türkleri, şehrin bir zamanlar Selçuk devletinin merkezi, bir İslâm şehri olduğu hatırasını kuşkusuz unutmuyorlardı. Bu Türkmenler için İznik'in yeniden Dâru'l-İslâm'a kazanılması en büyük gaza hedefi olarak daima yaşamış olmalıdır.[4] Manuel Comnenos'un ölümü (1180) üzerine Bizans'ta iç kargaşa baş gösterdi. Andronikos Commenos İznik'i kuşattığı zaman (1183), İznik'te Bizanslı savunucular arasında yardımcı Türk askerleri vardı. Andronikos şehri ele geçirince onları kazığa oturttu.[5] Osman Gazi, bir Uc gaza üssü olarak İznik'ten yalnız 25 km uzakta Yenişehir'de yerleştiği zaman (1299) hedefi, Bithynia'nın iki büyük merkezi İznik ve Bursa idi. Osman'ın bu iki şehre karşı girişimleri (1302-1303) ve 1304 Sakarya seferi onu doğrudan doğruya Bizans devletiyle karşı karşıya getirecek, ona karşı İstanbul'dan imparatorluk kuvvetleri gönderilecektir.

Laskarid'ler döneminde (1205-1261), Anadolu'da doğudan Moğol tehlikesi baş gösterinceye (1232, Sivas'a kadar akınları) kadar, 1220-1231 döneminde, İznik'e karşı aşağı Sakarya tarafından Selçuklu-Türkmen tehdidi devam ediyor ve karşı önlemler alınıyordu (III. Vatatzes'in seferleri).[6] O zaman İznik kalesi tamirat ve yeni burçlarla güçlendirildi. İznik dışında Bizans idaresinin dağlık arazide yerleştirdiği savaşçı Kuman/Kıpçak sınır askeri, akritai, İznik'in savunma sisteminin tamamlayıcı bir parçası idi. Laskarid'ler, kendileri, çoğu zaman batı Anadolu'daki merkezleri Lydia' da Nymphaion (Nif)'de oturuyorlar, İznik'e bir sınır şehri gözüyle bakıyorlardı.[7]

Osman'ın bağımlı olduğu Selçuklu sultanının Kastamonu emîrleri Çoban-oğulları, 1290'larda Palaeolog'larla Sakarya üzerinde mücadele halinde idiler. Başka deyimle, gerçekte Osman Gazi, burada XI. yüzyıl sonlarında Selçuklu Süleymanşah'a kadar uzanan bir tarihi gelenek içinde yer alır. Bu Uc bölgesinde Selçuklu sultanlarla birlikte faaliyet gösteren Kara-Tigin (emir Çoban'ın atası) ve Kara-Çepüş (Kara-Çepiş) adlarının Osman Gazi dönemine kadar yaşamış olması (bkz. ileride) ayrıca belirtilmelidir. Osmanlı rivâyetinde birçok Rum adları (Lefke, Geyve vb.) devam ettiği halde, Katoikia için Kara-Çepüş adı yaşamıştır (bkz. aşağıda).

Bilecik-Yenişehir bölgesinin fethi (1299) Osman'ın kariyerinde kesin bir gelişme aşamasını ifade eder. Bu fetihten az sonra, 1300-1302 yıllarında Osman'ın doğrudan doğruya Bizans Devleti'nin Bithynia'da iki önemli merkezini, İznik ve Bursa'yı fethetmeye çalıştığını ve her ikisinin etrafına havâle kuleleri inşa ederek abluka altına aldığını göreceğiz. İstanbul'da yalnız bu aşamada, Osman'ın harekâtı dikkatle izlenecek ve tepki gösterilecektir. Saraya yakın olan tarihci Pachymeres ilk kez bu tarihte Osman'dan söz edecektir.

Bizans'tan Batı Anadolu topraklarını fetheden öbür beyler gibi Osman Gazi de, 1299'a doğru, kuşkusuz, Selçuk sınırları ötesinde Karacahisar'dan Bilecik-Yenişehir'e kadar geniş bir bölgeyi egemenliği altına almış, birçok şehir ve kalelere hükmeden bir bey durumunda görünmektedir. Bundan sonra Osman, Selçuk Sul-

[4] Süleymanşah'ın Osman Gazi'nin dedesi olduğu
Osmanlı geleneği (Aşpz. 1., 14, 125. Bab; Neşrî, I,
bu bakımdan dikkate değer. Fakat Ertuğrul'un atal
arasında bir Mîr Süleyman da anılmıştır: *Düsturnâ*
M. Halil, İstanbul 1922, 78-81.

[5] Choniates'ten naklen C.Foss, *Nicaea*, Brookline,
55.

[6] Langdon'un not 2'de anılan eseri; keza onun şu
araştırması: "Byzantium's Initial Encounter the Çin
VIATOR, 29 (1998), 95-140; Moğol akını üzerind
Al-Avâmiru'l-'Alâiyye, facsimile Metin, Ankara: Tü
Kurumu, 418-420.

[7] J. Langdon, *Last Imperial Offensive*.

tanı'na haraç ödeyen tâbi yerel tekvurlarla (Karacahisar, Göynük, Gölpazarı, Bilecik, İnegöl, Yarhisar Tekfurları) uğraşmayacak, doğrudan doğruya Bithynia'da Bizans imparatorluk kuvvetlerine karşı gaza faaliyetine başlayacaktır.

Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bapheus (Koyunhisar) Savaşı (27 Temmuz 1302)

İlkin Osman'ın İznik kuşatması ve Bapheus savaşının tarihi ve yerini belirlemeye çalışalım.[8] İmparatorun oğlu IX. Mihal'in Batı Anadolu'ya hareket tarihinde, 1302 baharında, Pachymeres, "Amourios" (Yavlak Arslan oğlu Ali), "Lamisés" ve Atmanes (Osman)'ın saldırı halinde olduklarını işaret eder.[9] Keza, 1302 baharında Venedikli korsanların Marmara Denizi'nde Prinkipo adasına saldırılarından söz ederken Bizanslı general Mouzalôn'un Mésothynia'de ağır bir bozguna uğradığını (Bapheus savaşı) ve tüm yöre Rum halkının göç etmekte olduğunu, bu bozgun üzerine Türklere karşı savunmanın acil bir durum yarattığını kaydeder.[10] Bizanslı tarihçi burada[11] bir parantez açarak yıllar öncesinde Sakarya bölgesinde Kastamonu'dan gelen Amourioi (Emir oğullarına) yani Emir Çoban-oğullarına karşı mücadeleyi anlatarak konu dışına çıkar.[12] Bu eski durumu anlattıktan sonra, Mouzalôn ile Osman arasında Bapheus savaşını ayrıntılarıyla anlatır. Bu kronolojik sırayı göz önünde tutarak A. Failler,[13] Bapheus savaşını 27 Temmuz 1302 tarihine koyar. Bapheus savaşı gerçekte 1302 Temmuz ayında vuku bulmuştur. Osmanlı rivâyeti de bunu doğrular. Savaşı uzun uzadıya anlatan *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*[14] ve Âşıkpaşazâde'nin (bundan sonra Aşpz.) özetlediği eski menakıbnâme (Aşpz. 16. Bab), Bapheus (Koyunhisarı) savaşını Dimbos savaşından önceye koyarlar, fakat tarih vermezler. Bursa Tekfuru ve müttefikleri Kestel, Kite, Bidnos ve Adranos tekfurlarının birleşik ordusuna karşı Osman'ın Dimbos (Dinboz, Dinanoz) savaşı için eski menakıbnâme Hicri 702 tarihini verir.[15] Aynı menakıbnâme, İznik kuşatmasını Dimbos savaşından hemen önceye koyar. O halde Bapheus savaşı ondan önceki yılda, Hicri 701 tarihine rastlar. 701 Hicri yılı ise, 6 Eylül 1301'de başlar ve 28 Temmuz 1302'de son bulur. Savaşın yazın temmuzda vuku bulduğu düşünülürse (Pachymeres) Bapheus savaşı 701 Hicri yılının sonlarında, yani Temmuz 1302'de olmuştur.

Bapheus savaşının vuku bulduğu yere gelince, burası Osmanlı rivâyetinde Yalak-Ovası olarak gösterilir. Yalak-Ovası, Yalak-Dere'nin Hersek-Dili'ne ulaştığı düzlüktür. Burada vuku bulan savaştan önce Bizans kuvvetleriyle Osman'ın öncü kuvvetleri, İznik'ten gelen yolu kapatan Koyun-Hisarı'nda çarpışmışlardır (Pachymeres). Yalak-Dere vadisini izliyerek İznik'ten gelen ana yol üzerinde Koyun-Hisarı, Yalak-Ovası'na çıkmadan önce tepedeki hisardır.[16] Orhan, 1337'de İzmit'i teslim almadan önce bu Koyun-Hisarı'nı zapt etmek zorunda kalmıştır. Menakıbnâme'nin bu hisar hakkında ifadesi[17] aynen şöyledir: "Yukarı sırtdaki hisar anun (Kaloyan'ın) idi. Şimdiki zamanda Türk ana Koyun-Hisarı derler." Pachymeres'in ifadesi de savaşın İzmit'e yakın sahilde, ovada yapıldığını teyit eder. Bursa'ya yakın Dimbos üzerinde bir ikinci Koyun-Hisarı vardır. Menakıbnâme, Yenişehir-Bursa yolu üzerinde Dimbos (Dimboz, bugün Erdoğan) savaşını anlatırken:[18] "Dimboz'dan Koyun-Hisarı'na giden yol"dan söz eder: Bapheus'dan sonra 1303'de Tekvurlarla Osman ilkin "Koyun-Hisarı'nda buluştular, ceng ede ede Dinboz'a geldiler." O halde ayrı ayrı iki Koyun-Hisarı savaşı vardır. J. von Hammer, Bapheus/Koyun-Hisarı savaşı ile Dimbos/Koyun-Hisarı savaşını birbiriyle karıştırmış[19] ve o zamandan beri bu yanlış günümüze dek tekrarlanagelmiştir. Bapheus savaşının tarihini ve yerini böylece tespit ettikten sonra savaşın nasıl geçtiğini Pachymeres ve *Anonim Tevârîh-i Âl-i*

z. H. İnalcık, "Osman Ghazi's Siege of Nicaea and the
le of Bapheus", *The Ottoman Emirate, 1300-1389*, yay.
achariadou, Rethymnon 1991; orada savaş tarihi yanlış
ak 1301 olarak verilmiştir.
orges Pahymères, *Relations Historiques*, ed. Albert
r, translation into French by Vitalien Laurent, Paris: Les
s Lettres, IV, 1999, X, 20, p. 346. Y.Yücel, "Çoban
ları Beyliği", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*,
ara 1991, s. 31-51.
, 24, s. 356-57.
, 25, s. 358-364.
İnalcık, The Ottoman Empire, *The Cambridge History*
lam, yay. E. Holt and B. Lewis, Cambridge 1970, 298;
Zachariadou, "Pachymeres on the 'Amourioi' of Kasta-
ıı" *Byzantine and Modern Greek Studies*, III (1977), 57-

achymeres, s. 358, not 40; P. Schreiner,
nchroniken, III, 217-19; Shreiner, Bapheus savaşı
02) ile Osman'ın 1304 seferini karıştırmış görünmekte-

Die altosmanischen anonymen Chroniken, yay. F. Giese,
lau 1922; yazımızın sonunda Koyunoğlu nüshasından
irmileye bkz.
hmed Âşıkî (Âşık Paşazâde), *Tevârîb-i Âl-i Osman*, yay.
Atsız, İstanbul 1947, 16 ve 17. Bab'lar.
oyun-Hisarı'nın ve Yalak-Ova'nın fotoları için bkz. H.İ.,
nan Gazi's Siege", s. 96. Oradaki 1301 tarihi 1302
ak düzeltilmiştir.
şpz., 30. Bab
şpz., 17. Bab
Geschichte des Osmanischen Reiches, Pest 1835, I, 67,

Osmân'a göre özetleyelim (bkz. yazı sonuna eklediğimiz Koyunoğlu nüshasından olduğu gibi alınmıştır).

Pachymeres'in aşağıda bir özet çevirisini veriyoruz:[20]

"A) Osman İznik bölgesinden ayrıldı, dağlık araziyi geçitlerden geçip Halizôn'ların peşine düştü. B) Fakat bundan önce yüz kadar bir (öncü) Türk kuvveti aniden Télémaia'da gece baskını yaptılar. Ganimetle kaçarken Rum askeri peşine düştü, bir tepeye çıkan Türkler kendilerini oklarıyla savundular. C) Bu ilk karşılaşmadan cesaretlenen Osman'ın yanındaki asker, Meandre bölgesinden gelen başka Türk kuvvetleriyle büyük bir sayıya varmış bulunuyordu. D) Emir [Yavlak Arslan oğlu] Ali uzaktan [Osman'ın yanına] akına gelenlerin kendisine ortak çıktığını görerek İmparator'la yapmış olduğu anlaşmaları çiğnedi ve o da akına başladı.[21] *E) Osman dağ geçidini geçip birden [ovada] göründü. F) O, kendi kuvvetleriyle birlikte, daha önce Paflagonya dolaylarından savaş için kendisine gelip katılan birçok savaşçının başında idi. Onlar, önlerine çıkanları yok etmeye veya esir almaya hazırdılar.*[22] *Bütün bu kuvvetleri orada topladı. G) Léon Mouzalôn kumandası altındaki kuvvetler, Rum ve Alan'lardan oluşan kendi askeri ile yerli ve yabancı askerden oluşuyordu ve hepsi yaklaşık iki bin kişiye varıyordu. Kendi toprakları üzerinde savaşmakta oldukları olgusu, onlara kalabalık bir düşmana karşı savaşa atılma cesareti veriyordu. Şayet çoğunun söylediği gibi, cesaretle atılırlar ve savaşta sıkı dururlarsa zafere ulaşacaklardı. Fakat az önce Alan'lara verilmek üzere herkesten istenen yardım dolayısıyla atlarından ve paralarından mahrum edildikleri için, kötülükten çok bir tedbirsizlik olarak, gevşek ve gayretsiz bir hava içine girdiler; ilk atılım gücünü kaybettiler ve pek cesaretle savaşa girmediler. İ) Bu durum, Türklere büyük bir güvenle saldırma fırsatı verdi; aza karşı sayıca üstün olduklarından cesaret dolu idiler. Böylece savaş, hem sayı hem de moral bakımından eşit olmayan koşullarda başladı. Rumlardan birçoğu savaş meydanında kalırken çoğu yakın olan İzmit kalesine, hep beraber utanç verici şekilde, yol açıp kaçmak üzere firar yolunu tuttular. Bu sırada Rumlar için hayatlarını feda eden Alan'lar çok yararlı oldular. Gerçekten savaşın sonucu belli olunca, çoğu yaya olan askere kaçma imkânı sağladılar: Düşmanın etrafını çevirip adım adım çekilerek ve yandan çapraz saldırıp düşmanın ilerlemesini geciktirerek, attan inip ok atışlarıyla düşmanı vurarak, Alan'lar Rum piyadenin saflarını sıkılaştırıp ilerlemelerine ve kendilerini kurtarmalarına imkân verdiler. Uğradıkları tehlikelerden önce Rumların kurtuluşunu düşünerek Alan'lar bir bir düşmekte idiler. Türkler için o zaman savaşı bitirmek, etrafa dağılıp hiç direnç görmeden kolayca ganimet toplamaktan başka iş kalmamıştı. Bu da mahsulün alınma zamanı, tüm bölgede büyük kötülüklerin başlangıcı oldu. Köylülerin bir kısmı tutsak yapılıyor, bir kısmı boğazlanıyor, başına geleceği önceden anlayarak kurtuluşu bir kalede sığınmakta bulan bazıları ise firar yolunu tutuyordu. Kır halkı, tüm aileleriyle gelip İstanbul'a sığınmakta idiler.* (Göz tanığı olan tarihçi devamla İstanbul'a sığınanların acıklı hallerini anlatıyor.) *Düşman (Türkler) yalnız esirleri değil, hayvanları, hatta o yılın ağaçtaki meyvelerini de alıp götürüyordu. Ganimet olarak aldıkları hayvanlarla taşınması mümkün her şeyi taşıyorlardı. Bununla beraber İzmit bölgesinden ötedeki bölgeleri istilâya cesaret edemediklerinden olacak, oralara henüz yayılmadılar. Gerçekten, İstanbul'a yakın dış mahallelere, sanki kutsal ve dokunulmazmış gibi, saldırıdan çekinip dokunmadılar. Gerçekte, tahribat sadece burada değildi. En iyi berkitilmiş kaleler haric, İmparator (IX. Mihal)'un bulunduğu Edremit'e kadar tüm bölgeler, Türklerce yağma edildi. Daha ötede Achyraous (Balıkesir yakınında*

[20] A. Failler/V. Laurent, X, 25, s. 364-368.
[21] Pachymeres, 11, 9; 12, 1.
[22] Failler, 366, not 66'da Pachymeres'i izleyerek Osı Meandre (Büyük Menderes)'den kuvvetler gelip katı söyler. Bu doğru görünmüyor. Osman'a Karahisar'd yardım geldiğini biliyoruz; bkz. aşağıda Osmanlı kaynaklarının analizi.

Akira), Kyzikos (Kapıdağı), Pègai (Kara-Biga) ve Lopadion (Ulubat) denize yakın bölgeler tahribattan masun kalmıştı. Fakat yağmalar, Bursa ve İznik kapılarına kadar uzanıyordu, böylece etraftaki tüm kırsal bölge tahrib edildi. Tahribat korkunç ve önüne geçilemezdi. Her şey birkaç gün içinde harabeye dönmüştü."

Anonim Tevârîh'de Koyunhisarı

Osmanlı kaynaklarından bu savaşın en ayrıntılı biçimde anlatıldığı *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*'daki bölümü aşağıda aynen veriyoruz.

"1. Osman'ın bir oğlu oldu, adını Ali Paşa kodu, anası yanında alıkodı.
2. Osman Gazi (Neşrî: Orhan Gazi ile) bu tarafda iller açardı.
3. Gelüp Köprü-Hisarın yagma ile alup feth etti;
4. Andan gelip İznik'i hisar etti.
5. İznik ol zamanda gayet sarp ve mu'teber şehir idi; dört yanı sazlık ve bataklık idi; şöyle kim adam yöresine varımazdı. Hem içinde adam galabalık idi. Şöyle rivâyet ederler kim, dört kapusu vardı; her kapusundan bin alaca atlu kâfir çıkardı; gerü kalan renkli atı ana göre kıyâs itgil, nice galaba şehir idi;
6. Ol vakt kim gâzîler eyüydi (Koyunoğlu nüshası: er idi ve illâ) herbiri bir ejderhâ gibi idi, eğer adam başına bin kâfir gelse yüz döndürmezlerdi; i'tikâdları muhkem idi; Hak ta'âlâ (celle zikruhu) anlara dahi fırsat verürdi.
7. İ'tikâdları berekâtında gelüp İznik'in dayiresin yagmâ ettiler; kâfirleri nice kez çıkdılar, oğraşdılar (Koyunoğlu: uruşdılar), Hak tâ'âlâ gâzîlere fırsat verüp (Koyunoğlu: verdi) kâfirleri sıyup hisara (Koyunoğlu: hisarına) koydular;
8. Gördüler kim cenk ile alınmaz, dört yanı su, hiç katına adam varımazdı;
9. Vardılar, Yenişehir'den yana olan dağ divarında bir havâle kule yaptılar, ol kal'anın içinde adam kodular; ol zamanda Taz [Drâz] Ali derlerdi, bir dilâver adlu vardı, gayet bahadır pehlivan idi; ana kırk kişi koşup ol hisârda koyup İznik'e havâle kodular. Şimdiki hâlde ol hisarcuğa Taz-Ali-Hisarı derler. Ve hem üstün yanında bir yüksek kaya (Sıtkî: kubbe) vardır, anın dibinde bir sovuk pınar dahi vardır, ol pınara dahi Taz-Ali-Pınarı derler.
10. Andan sonra kâfirler zebûn olup hisarda oturdular; gâzîler dahi dâima segirdüp içerüden (Koyunoğlu: içerden adam) çıkartmaz oldular; taşradan dahi kimse gelimez oldu (Koyunoğlu: gelemezdi). Bir nice zaman bu hâlle kalıp oturdular.
11. Âkibet kâfirler bir gün fırsat bulup İstanbul Tekvuruna adam gönderüp (Koyunoğlu: gönderdiler) hâllerin 'arz eylediler: (Koyunoğlu: eyitdiler kim) üzerümüze Türk geldi, bizi zebûn etdi, taşra çıkartmaz oldu, 'âciz kaldık, eğer bize dermânın varsa, eyle; yohsa bizi Türk zebûn etdi, oğlumuzla kızımızla esir iderler, veyâhud açlıktan kırıluruz; eğer bize dermân etmezsenüz,' dediler.
12. Zirâ ol vakt İznik'e dahi İstanbul (Sıdkî: İslambol) Tekvuru hükm ederdi. Çün kim İstanbul Tekvuru bu hâle vâkıf oldu, hayli (Sıdkî: +mel'ûn melûl olup) gemiler cem' edüp içine (Koyunoğlu: içinde) çok leşkerler koyup gönderdiler kim varalar, gâzîleri İznik üzerinden ayıralar. Hem bir i'timâd etdüğü adamın bile gönderdi. Gemilere girüp 'azm edüp gitdiler kim varalar, Yalak-Ovası'na çıkalar; andan İznik üzerine varalar, gâzîleri gâfilen basalar.
13. Bunlar bu yana bu kavilleri ettükde, meger ki gâzîlerün dahi bir câsûsu vardı (Koyunoğlu: kâfir leşkerine gönderüp) kâfirler leşkeri nireye çıkacağın haber alup bilüp cân atup, vardı, gâzîlere haber etdi. Andan gâzîler dahi yüritüp (Koyunoğlu: yüz dutup) geldiler, ol kâfirlerin çıkacak kenârda (Koyunoğlu: yerde ve kenarda) pusuya girip pinhân olup durdular. Bu yanadan kâfirler dahi gemilerin sürüp

(Koyunoğlu: suvarıp) varıp ol Yalak-Ovası'nda denizden ol kenâra iskele urıp bir gece çıkmağa başladılar, kuruya döküldüler. Her biri atların ve esbâbların çıkarmağa çalışurken gâzîler dahi gâfilen, Allah'a sığınup tekbîr getürüp hamle edüp at salup kâfirler arasına koyulup (Koyunoğlu: +kâfire) kılıc urdular; hemândem kâfirleri birbirine kattılar, şöyle kırdılar-kim (Sıdkî: birbirine urdular, dağıttılar şöle oldu kim) vasfını Allah bilür; (Koyunoğlu: kâfir bunu görüp) denize dökülüp gark oldular ki, başında devleti olan gemiye girebildi. Mâhasal-i kelâm kâfirin çoğu (Sıdkî: denize gark olup) helâk oldu. Sebelcesi (Koyunoğlu: kaçup İstanbul'a geldi) başları kayusı oldu. Hemân gemi içinde olanlar gemilerin alup kaçup gitmek ardınca oldular.

14. İstanbul'a gelüp olan hâli Tekvur'a haber verdiler (Koyunoğlu: i'lâm kıldılar). Tekvur bu haberleri işidüp hayli melûl oldu, çok cuzâ' ve fezâ' eyledi ve illâ elinden ne gelür, sabır edüp karar etdi, çar-nâ-çâr oldu. Bu yanadan İznik kâfirleri bu olan halden haberdar olıcak kim Tekvur sındı, anlar dahi çok ağlaşup yas etdiler (Koyunoğlu: duttular);

15. 'âkibet danışup anı tedbir etdiler kim, kaçanlar kaçdı, kaçamayanlar (Ayasofya: kaçabilirlerse kaçalar, kaçamazlarsa); kal'ayı verüp mutî' olalar. Hem eyle edüp kal'ayı gâzîlere virdiler. Gâzîler dahi alup doyum oldular. (Sıdkî ve Ayasofya: doyum oldular, ganî oldular.) Çünkim İznik'i aldılar,

16. Bu kez Yalak-Ovası'na doluşdular. Zîrâ (Ayasofya: dolaşdılar; Sıdkî: Yalvova ovasına düşdüler) kim ol vakt bu Yalak-Ovası sarp dağlar ve sarp hisarlardı (Koyunoğlu: hisarlar var idi) ve hem bî-nihâye iller vilâyetlerdi ve şenlik yerlerdi. Ol zamanda İznik'le İstanbul arasında olan dağlarda çak İznikumid'e varınca dağlarda bir ağaç yokdu, şöyle şenlikdi; kal'alar ve şehirler ve köylerdi. Sonra ıssuz kalıcak ağaçlar ve ormanlar oldu, derler, ve hem ol zamanı görmüş âdemîlerden rivâyet olunmuşdur, fi'l-vâki'dir. Şöyle rivâyet ederler kim, ol yörenin şenlik olmasına bir kaç sebeb beyân etdiler. Biri ol kim, sarp yerlerdi; ikincisi ol kim gâzîlerden ürküp gelen iller dahi anda gelmişdi (Koyunoğlu: gelmişlerdi, üçüncüsü). Biri dahi ol kim meger İstanbul'un Tekvuru'nun bir mahbûbe (Koyunoğlu: cemîle) kızı vardı..."

"Segirtmek", "hisar etmek", "kapu yapmak", "sarp" deyimleri metni doğru anlamak için açıklama ister:

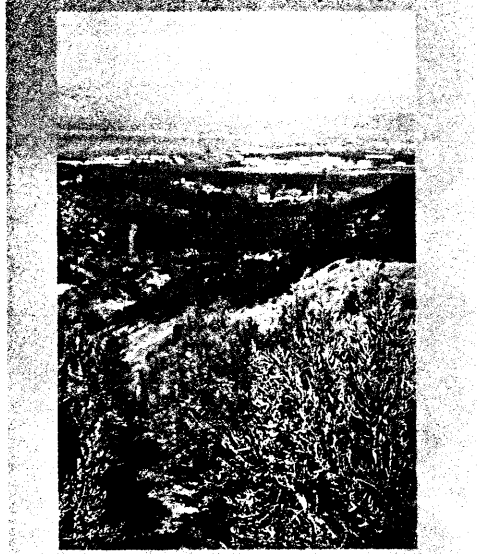
1. Hemen hemen sonraki tüm metinlerde "segirtmek" sözcüğü, arkaik Osmanlıcada akın yapmak anlamında kullanılır. Segirmek kökünden, segirdim (akın), segirdimci (akıncı), segirdim eylemek (akın yapmak), segirdim salmak (akın yapmak, istilâ etmek) sözcükleri 14. ve 15. yüzyıl Türkçesinde çok kullanılan kelimelerdir (bkz. Tarama Sözlüğü, V, 3361-72).
2. "Hisar etmek" kuşatmak, muhasara etmek (Tarama Sözlüğü, III).
3. "Kapu yapmak" hisar önünde kapıları tutup kimsenin çıkmasına izin vermemek (Tarama Sözlüğü, IV), bir hisarı kuşatmak, muhasara etmek.
4. "sarp" kelimesi burada "erişilmesi, yaklaşması güç anlamında" kullanılmıştır.

Anonim'de İznik kuşatması için ilkönce Köprühisar'ın alındığı zikredilir. Köprühisar "yağma" ile alınmıştır. Köprühisar, güneyden Bilecik'ten ve batıdan Yenişehir'den İznik'e gelen başlıca yolların kavşak noktasıdır. Bu hisar, İznik'e giden Kızılhisar-Derbent vadisinin başlangıç noktasıdır, Osman İznik'e bu vadiden gidecektir. İznik'e sefer için Osman'ın ilkin Köprühisar'ı alması gerekiyordu.

Anonim'de Koyunhisarı'na karşı Osman'ın gönderdiği yüz kişilik ilk keşif kuvvetinden (bkz. Pachymeres) söz edilmemiştir. Aslında bu iki bağımsız kaynak birbirini tamamlayan bilgiler vermektedir. Her iki kaynak İmpartor'un ordusunu, kuşatma altındaki İznik'i kurtarmak için gönderdiği noktasında birleşirler. *Anonim*, İznik kuşatması ve İznik şehri hakkında tamamlayıcı ayrıntılar verir. İznik önünde kaleden çıkış hareketleri ve çarpışmalar olduğunu bu kaynaktan öğreniyoruz. İznik'in bataklıkla çevrili, "her yanı su olup surlara yaklaşmak imkânı olmadığı" cenk ile alınmaz" durumda bulunduğunu *Anonim* belirtir. O zaman Osman, tüm Türkmen beylerinin uyguladığı taktiğe başvurdu; şehri abluka altına almak ve açlıkla teslim olmaya zorlamak yöntemine yöneldi. Uzun abluka için Osman "Yenişehir'den yana olan dağ" yamacında bir "havâle" kulesi yaptırdı ve içine Taz (Drâz ı Uzun) Ali kumandasında ufak bir kuvvet yerleştirdi; "gaziler daima segirdüp içerüden âdem çıkartmaz oldular." Bugün İznik'ten Yenişehir'e giden yolun solunda Draz Ali köyü ve Draz Ali pınarı vardır. Biz 1994'de bu köyü ziyaretimizde *Anonim*'de zikredilen pınarı tespit ettik *(res. 3)*. Havâle kulesinde iz kalmamıştır. Kule'nin İznik'e gelen yolları gören pınarın altındaki tümsekte olması mümkündür *(res. 4)*. Bu ayrıntı, Osmanlı rivâyetinin ne derece sağlıklı olduğunu gösteren kesin bir kanıttır.

res. 3 İznik, Draz Ali Pınarı üzerindeki kaya (1996'da çekilmiştir)

res. 4 Draz Ali Tepesinden İznik'in görünüşü

İznik kuşatması ve Koyunhisar savaşı hakkında başka ayrıntılı bir Osmanlı rivayetini Neşrî'de (yay. F.R. Unat ve A. Köymen, *Kitâb-i Cihan-Nümâ*, I, Ankara 1949, 104-108) buluyoruz: "İznik'in yolların kesip şehre taşradan nesne girmez oldu, kızlık olup şehir halkı bunalıp gölden oğurlayın İstanbul'a mededci gönderip istimdâd ettiler." (Pachymeres de İstanbul'a habercinin "Göl-Kapısı'ndan" gönderildiğini açıklamıştır.) Pachymeres, Osman'ın İznik kuşatmasını bırakarak "dağlık araziyi geçitler"den geçerek (Yalak-Dere üzerinde Kırk-Geçit) Bapheus'a geldiğini belirtir. İznik şehrini çok kalabalık ve süvari kuvvetleriyle savunulan büyük bir şehir tasviri hakkında *Anonim*'in verdiği ayrıntılar ilginçtir. *Anonim* daha aşağıda bu ayrıntıları yerel bir (Rum) kaynaktan aldığını itiraf eder: ("hem ol zamanı görmüş âdemîlerden rivâyet olunmuştur"). Kuşkusuz Laskarid'ler dönemine ait bu tasvir son derece ilginçtir. *Anonim*'in kaynağı, Yalak-Ova-İzmit-Marmara bölgesinin "şenliği" nedenlerini de açıklamıştır: "Ol yörenin şenlik olmasına birkaç sebeb beyân ettiler; biri ol kim sarp yerlerdi, ikincisi ol kim gâzîlerden ürküp gelen iller dahi anda gelmişdi." Laskarid'ler döneminde tarımda bölgenin refahı[23] nedenleri böylece açıklık kazanıyor: Türkmen akınları yüzünden bölgeye yoğun göç, bu bereketli düzlükte (Yalak-Ova) ve dağ sırtlarında köylünün yoğun tarım faaliyetine yol açmış olmalıdır. O çağlarda emek, topraktan daha önemli idi. Selçukluların Laskarid'lerden hububat ithaline ait kaydı da bu çerçevede değerlendirebiliriz. *Anonim*'in yine yerli Rum halkından aktardığı bir başka rivâyet, Yalova kaplıcalarının inşasına dair İmparator'un kızına ait Bizans menşeli hikâyedir (hikâye için *Anonim* nüshalarına bakınız).

Osman Gazi, imparator ordusunun yolda olduğu haberini, kuşkusuz, Pachymeres'in söz ettiği yüz kişilik ilk Osmanlı keşif kuvvetinden veya *Anonim*'in söz ettiği casustan öğrenmiş olmalı, Osman telâşa düşmüş, Konya sultanından yardım istemiştir. Pachymeres bu yardımın Meandre (Menderes) bölgesinden geldiğini iddia eder. Bu noktada Neşrî (I, 104-106) ilginç ayrıntılar vererek bir bakıma Pachymeres'i teyit eder. Neşrî'ye göre Osman der ki: "İstanbul'dan bî-kıyâs leşker geliyürür, eğer ayrılırsavuz üzerimize hücum edip etraf Rûmî'nin kâfirleri bize şîr-gîr olurlar; bu gelen kâfirin sınmasına bir çare olsa, dedi. Gaziler eyttiler: bizim adamımız azdır, biz dahi Alâeddin-i Sânî'den istimdâd edelim deyip fi'l-hâl Konya'ya adam gön-

i.- Ahrweiler, "La politique agraire des empereurs de ", *Byzantion*, 28, 51-65.

derdiler, ... Sultan Alâeddin-i Sânî (sic) bu haberleri işidib ..... Buyurdu ki, Sahibin Karahisar'dan bir nice bin halk muâvente varalar, Sultan'a giden adam dahi gelmedin İstanbul'dan kâfir gelip Dil'den geçmeğe başladı." Sahibin Karahisar (bugün Afyon) Selçuk sultanlığına bağlı ileri bir Uc merkezi idi ve bu tarihte Germiyan beyliğine tâbi idi. Neşrî'ye göre (I, 106), Osman "Yalak-Hisarı'ndan (Koyunhisar?) dil alup kâfirin gafletin" öğrenmiş.

Bizans kaynağı 1305'de Osman'ın ordusunun atlı ve yaya beş bini bulduğunu, Bapheus zaferinden sonra bu askerin İstanbul Boğazı'na kadar akınlar yapıp her yana yayıldığını doğrular (bkz. ileride). Pachymeres, Osman'ın ordusuna Paflagonya'dan bir çok savaşçının katıldığını da belirtir. Osman, Kastamonu emîri Çobanoğulları'na bağlı olduğundan, bir takviyenin bu taraftan gelmiş olması doğaldır. Pachymeres ilginç bir ayrıntı ekler: Çobanoğulları'ndan Yavlak Arslan'ın oğlu Ali de Osman'a bakarak imparatorla yaptığı barış andlaşmasını çiğnemiş ve bu tarihte akına başlamıştır. Onun bu harekâta aşağı Sakarya bölgesinde girişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Böylece, Bapheus savaşı dönemi, Bizans ile Selçuklu Uc güçlerinin bu tarihte harekete geçtiği kapsamlı bir karşılaşma niteliği kazanmıştır (1304'de Ephesus'un düşmesi). *Anonim* rivâyetinde bu geniş harekât tam anlamıyla açıklanmış değildir.

Pachymeres'e göre, Osman, İstanbul'dan gelen imparator ordusunu vurmak için İznik bölgesinden ayrılmış, dağlık araziyi geçitlerden geçip sahile inmiştir. Birçok geçitleri olan bu dağlık bölge, Yalak-Dere vadisidir. *Anonim*, Osman'ın ordusuyla "ol kâfirlerin çıkacak kenârda (sahilde) pusuya" girdiğini açıklar. Bizans kuvvetleri Yalak-Ovası'nda sahile çıkmaya başlar.

Savaş, *Anonim*'e göre, Bizans kuvvetleri Yalak-Ovası'nda sahile çıkmaya başladığında gazilerin baskını biçiminde "gâfilen" başlamıştır. Neşrî, Osman'ın, "dün (gece) baskın edüp basıp ba'zın kılıçtan geçirip ve ba'zın denize gark edüp" zafer kazandığını söyleyerek *Anonim*'den biraz farklıdır. Neşrî'ye göre, karadan Gebze'ye yakın Dil-Ovası'na gelen Bizans askerinden denizi "geçmeyenleri" dönüp yine İstanbul'a gitmişlerdir. Farklı ayrıntılar dikkate alınırsa, *Anonim* ve Neşrî birbirinden bağımsız görünmektedir; veya her ikisinin kaynağı bu savaşa ait bir ayrıntılı menakıbnâme olmalıdır. *Anonim* ve Neşrî ayrı ayrı özetlemişlerdir.

Pachymeres, İstanbul'dan Heteriarch Mouzalôn komutası altında gelen asker ile yerel savaşçılar ve ücretli Alan'lardan oluşan Bizans ordusunda birlik olmadığını vurgulayarak bozgunun nedenlerini açıklamaya çalışır. İyi asker olan Alan'lar, Altun-Ordu emîri Nogay'ın ölümü (1299) üzerine başsız kalmış ve Bizans'a ücretli asker olarak hizmetlerini sunmuşlardır.[24]

Savaş süreci hakkında Pachymeres, Osmanlı kaynaklarından farklı bir anlatım yapar; iki ordunun karşı karşıya geldiğini, ilkin Rumların acele saldırıya geçtiğini, fakat savaş öncesinde Alan'lar lehine yapılan ayrıcalık dolayısıyla gevşek [illegible] Osman'ın askeri şiddetle karşı saldırıya geçip Rum-

Anonim, İzniklilerin o zaman umutsuz kalıp şehri teslim ettiklerini söylemekle, Orhan tarafından 1331'de teslim olayını karıştırmıştır. Bununla beraber kuşatmanın ardından uzun abluka sırasında birçoklarının şehri bırakıp kaçtıklarına işaret eder. Bu noktada Neşrî (I, 106) doğru olanı kayıtla, "gaziler ganâyimle mugtenim olup İznik fethine mukayyed olmayıp hemân cema'atlerine beşâret haberin gönderdiler," der ve fethin bu tarihte olmadığını işaret eder.

Ancak olayları mantıksal bir kronoljiye sokma çabasında olan Neşrî'ye göre, bu büyük başarıyı öğrenen Selçuklu Sultanı Alâeddîn (III. Alâeddin Keykubad, 1298-1302),[25] Osman'a sancak beyliği senbolleri (tabıl, alem, at, kılıç ve hil'at) göndermiş. Oysa, Neşrî'nin kaynağı Aşpz. tarihinde, (8. Bab) Sultan'ın bu beylik alametlerini 687/1288 Karacahisar fethi üzerine gönderdiği kaydedilmiştir. Neşrî, bu kaydı Koyunhisar savaşı tarihine 1302'ye koymayı daha doğru bulmuştur. 15. yy sonları ve 16. yy'da yapılan genel Osmanlı tarihi kompilasyonlarında, İdrîs Bitlisî (Bidlîsî), Kemal Paşazâde, Ruhî, Lûtfi Paşa üç temel kaynağı, Âşıkpaşazâde, Neşrî ve *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*'dan birini, ikisini veya her üçünü kopya etmek veya bağdaştırmak dışında yeni birşey içermezler, herhalde bağımsız birer kaynak nitelikleri yoktur.[26]

Bizans imparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman'ı bölgede sivrilen karizmatik bir bey durumuna yükseltmiştir. Pachymeres, bu zaferle Osman'ın şöhretinin Paflagonya (Kastamonu) bölgesine kadar yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altına koşuştuklarını kaydeder. 15. yy sonlarında tarihçi Neşrî, onun beyliğini bu tarihe koymakta haklıdır. Bapheus savaşı, Osman'a hanedan kurucusu bir bey prestiji kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan rakipsiz beylik tahtına geçmiştir. Böylece biz, 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı hanedanının, dolayısıyla Osmanlı devletinin kesin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz.

Kuşkusuz, Bapheus zaferiyle Osman, Bithynia'da Bizans egemenliğini tehdit eden önemli bir siyasi-askeri güç olarak ortaya çıkmıştır. Pachymeres gibi Osmanlı yazarı Yazıcızâde de,[27] 1300'den sonra Osman'ın şöhretinin uzak İslâm memleketlerine yayıldığını ve her taraftan "göç göç ardınca Türk-evleri gelip dolduğunu" kaydeder. O zaman olayları yakından izleyen Pachymeres'in tarihindeki kayıtlar, Bizans'ın Osmanlı tehdidini ne kadar ciddi karşıladığını gösterir. Bizans imparatoru, Osman'ı durdurmak için İran'da Gazan Han'a (1295-1304), onun ölümünden sonra da Ölceytü Han'a (1304-1316) bir Bizanslı prensesi zevce olarak önermiş ve bir Moğol ordusunu tahrik etmek girişiminde bulunmuştur.[28]

Bapheus'dan Sonra

O zaman Pachymeres'in açıkladığı gibi, direnç görmeyen ve ganimet için Uc bölgesine koşup gelmiş gaziler bir sel gibi İstanbul Boğazı'na kadar yayıldılar. Bapheus bozgunundan sonra 1302-1307 yılları arasında bu durum karşısında Bizans'ın düştüğü anarşi ve çaresizlik durumunu Pachymeres[29] son bölümlerinde dramatik ifadelerle anlatmaktadır. Tüm Mesothynia bu akıncıların ayakları altına düşmüş bulunuyordu (Mesothynia, İznik kuzeyi, İstanbul karşısında Kadıköy'e ve aşağı Sakarya'ya kadar Koca-eli bölgesi olarak tespit olunmaktadır. Bu bölge, Sakarya Uc'undaki Türk kuvvetlerinin 1301-1307 yıllarında ileri harekâtta bulundukları toprakları içermektedir).

Sevim ve E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara: TTK 35. 491.
Bkz. H. İnalcık, "Osman Gazi's Siege", 82-87.
Tarih-i Âl-i Selçuk, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan 30
S. Runciman, "The Ladies of the Mongols", Eis Mnemen Amantou, Atina 1960.
M, XIII, 35, s. 700.

Pachymeres, Bapheus savaşından ve Osman'ın 1303-1305 seferlerinin ardından bu istilâyı şöyle canlandırıyor: "(Rumlar) sadece hayatlarını kurtarmak için Doğu'yu bırakıp Batı'ya kaçıyorlardı ... Türkler çok kalabalık idiler ve birçok başbuğ kumandası altında idiler. Onlardan biriyle anlaşma faydasız idi, çünkü onlar kendilerini yağmaya götürecek şefi arayıp buluyorlardı." Küçük guruplar halinde hareket eden bu akıncılar, 1304 yılı başlarında Koca-eli'nde İstanbul Boğazı'na kadar her yerde faaliyet göstermekte idiler. Türkler bir gemi bulunca Boğaz'ı geçiyor, İstanbul önlerine kadar geliyorlardı. Chélé (Şile) ve Anadolu-Kavağı'nda tepede Hiéron (Yoros) kaleleri onların saldırılarına hedef oluyordu. Panik halinde kaçan Rum halkı, İstanbul'a sığınıyor; sokaklar açlık ve hastalık çeken insanlarla doluyordu.

Pachymeres, Bapheus savaşından sonra 1303 yazında geçen iç olayları anlattıktan sonra o tarihe kadar Anadolu'da meydana gelen durumu gözden geçirir.[30]

"Genel Perişanlık ve Göç" başlığı altında durumu özetleyerek, Bithynia, Mysia, Frikya ve Lydia'da Türklerin her tarafta Bizans topraklarına yayıldıklarını, "berkitilmiş kaleler dışında" her tarafın istilâ edildiğini, halkın o zamana kadar işitilmemiş yağma, katl ve esirliğe uğradığını, imparatora her gün birbirinden kötü haberlerin geldiğini, istilâcıların Boğaziçi'ne kadar dayandığını anlatır; bu istilâcıları Amourioi (emirler, Çoban oğulları), Atmanes (Osman), Atinai (Aydın oğulları), Alişir (Germiyan oğulları), Mantakhiai (Menteşe oğulları), Salampasides, Alais, Amèramanés, Lamisés, Sfondiles ve Pagadines olarak tanımlar.[31] 1302'de IX. Mihal'in ricatı, Gazan Han'ın ölümü (Mayıs 1304) ve Katalanların batı Anadolu'da kalıcı bir sonuç alamadan geri dönüşü (1304 sonbaharı) ve nihayet Ephesus'un Sasa Bey tarafından fethi (26 Ekim 1304) Osman'ın Bizans'a karşı neden 1302-1305 yıllarında saldırgan bir siyaset güttüğünü açıklar.

Pachymeres, "Türklere karşı" der, "direnmek ve ordular sevk etmek imkânsızdı, zira Rum kuvvetleri zayıftı, çünkü yerlerini yurtlarını, pronia'larını (bu istilâ sonucu) kaybetmiş olup sırf canlarını kurtarmak için Anadolu'yu bırakıp Rumeli'ye kaçıyorlardı. Öte yandan belli imtiyazlar tanıyarak (ücretli) asker yerleştirmek de olanaksızdı. Anlaşmalarla Türkleri Bizans tarafına döndürmek de olanaksızdı, sadece faydasızdı; çünkü o kadar kalabalık ve birbirinden ayrı gruplar halindeki Türkler birçok başbuğa tâbi olup, bir başbuğ adamlarına başka başbuğlar idaresinde yağmalara katılma izni veriyordu; bir başbuğ Rumlarca verilen bağışlara kanarsa o zaman o Türkler kendilerini yağma ve başka kazançlar sağlamaya götüren başbuğlar arıyordu." Nitekim, 1302'den önce Çobanoğulları, İmparator'la anlaşma yapınca, adamları Osman Gazi'nin bayrağı altına geçmiş görünmektedir. Pachymeres 1302 olaylarından söz ederken, Çobanoğulları'ndan Ali (Amourés) ile yapılan ateşkesin yararı olmadığını da vurguluyor.[32] Çünkü, bir Türk başbuğ saldırıdan vazgeçince yanındaki asker, ganimet vaat eden başka bir başbuğun bayrağı altına giriyordu.

Birbiri ile çatışan ve İmparator'dan boyuna para isteyen ücretli asker grupları, Katalanlar, Alan'lar, Tourkopouloi ve Karesi'den geçen Türkler karşısında İmparator âciz durumda idi; istedikleri parayı alamayınca onlar da yağmaya başlıyorlardı. Osman, Bizans'ın bu tarihte düştüğü bu anarşiden azami yararlanma çabasında idi. 1305'de Bulgarlar, Anchialos, Mesembria ve Sozopolis limanları için Bizans ile anlaşmazlık halinde imparatora karşı Katalan ücretli askerleriyle anlaştılar.

[30] A. Failler/V. Laurent çevirisi, IV, X, 29, s. 376; XI, 422; XI, 9, 424.
[31] A. Failler, "Les émirs turcs à la conquête de l'Anto début du 14e siècle", *Revue d'Études Byzantines*, 52(69-112; bu beylerden ancak bazılarının gerçek adları geleri belirlenebilmiştir; bkz. P. Wittek, *Das Fürstentu Mentesche*, 1939, İstanbul, 23 not 2.
[32] Pachymeres, I, 30, s. 378; X, 25, 358; "Alè Amour

1302'den sonra İmparator, Anadolu'da Osman Gazi'ye karşı harekete geçmeyi düşünüyordu. Gelen haberlere göre Bapheus'tan sonra Osman, denize kadar "İznik ve Pythia etrafındaki tüm toprakları" ele geçirmiş bulunuyordu (Pythia, "İzmit körfezi güney kıyısında bir şehir" bugünkü Yalova olarak düşünülüyor).[33]

İmparator son bir çare olarak bir yandan İran İlhanlı hükümdarı Gazan'a baş vururken, öbür yandan Osman'ın tâbi olduğu Çobanoğulları ile barış sağlama girişiminde bulunmuştur.

Laskarid döneminden beri Bizans daima bir Moğol saldırısı korkusu içinde olmakla beraber, 1260'dan beri VIII. Mihal Palaeologos Türkmenlere karşı Moğolların harekete geçmesini sağlamak için İlhan'la ittifak arıyordu. Mihal 1264'de Tebriz'e Hülegü'ye saraydan bir prensesi, Maria'yı göndermiş, Abaka Han onunla evlenmiştir. Abaka'nın ölümünde (1282) İstanbul'a dönmüş olan bu prenses, 1305'de İznik'de Ölceytü (Olcaytu) Han'la diplomatik ilişki kurmuş, Osman Gazi'yi Moğol saldırısıyla tehdit etmeyi denemiştir[34] (bkz. aşağıda).

Pachymeres tahmin eder ki, 1307 yazında Gazan'ın halefi İran Moğol Hanı Ölceytü (1304-1316) tarafından 30 binlik bir Tatar ordusu harekete geçmiş olup Bithynia'ya yaklaşmaktadır. Gerçekte, Bizans kaynağı, Osman'ın Olympic (Uludağ) bölgesinde işgal edilen "tüm hisarları" boşalttığı haberini vermektedir. Pachymeres'teki bu haberi şöyle yorumlamak mümkündür. Osmanlı kuvvetleri 1303 Dimbos zaferi üzerine batıda Ulubad (Lopadion), güneyde Adrianoi (bugün Orhaneli) kalelerine kadar akın yaptılar ve Yenişehir'e çekildiler (Aşpz. 17. Bab). Keza Osman, Bursa ve İznik etrafında "havâle" kuleleri inşa ederek Bithynia'nın bu iki şehri önünden esas kuvvetlerini çekti. Osman, 1304 ve 1305 yıllarında doğuda Sakarya vadisinde İznik'e giden ana yollar üzerindeki hisarlar üzerine seferleri için kuvvetlerini toplamak zorunda idi.

Osman Gazi'nin Dimbos Zaferi, Bursa Kuşatması (1303)

İznik kuşatması ve Bapheus zaferinden sonra Osman, Bizans'ın Bithynia'da ikinci büyük şehri olan Bursa üzerine yürüdü. O, 1302'de İznik seferine çıkmadan hemen önce gerisini, Uc merkezi Yenişehir'i güvence altına almak için Bursa yolu üzerinde Marmaracık ve Koyunhisarı kaleleri üzerine bir sefer yapmış,[35] tekfurların itaat güvencesi üzerine onları yerinde bırakmış (Aşpz. 16. Bab; Neşrî, I, 112) ve İznik üzerine yürümüştü. Yenişehir Ovası'ndan Bursa ovasına giden yol, Koyunhisarı kalesi ve tepede Marmaracık kalesi üzerinden derin bir boğaza, Dimbos (Dinboz, Dinanoz, bugün Erdoğan) dağ geçidine varır. Bu boğaz, Yenişehir ovasını Bursa ovasından ayıran doğal bir savunma noktasıdır. Bursa ovasındaki tekfurlar, Bapheus'tan sonra Osman'ın artan tehdidi karşısında, belki imparatordan aldıkları emir üzerine ittifak ettiler. Bursa, Adranos, Bidnos (Patnos?), Kestel, Kite tekfurları kuvvetlerini birleştirip Dimbos Boğazı'nı geçip, Osman'ın Uc merkezi Yenişehir'e doğru yürüdüler.

Bu büyük kuvveti Osman yanındaki askerle Koyunhisarı'nda karşıladı; düşman savaşa savaşa dar Dimbos Boğazı'na kadar çekildi ve kesin savaşı orada verdi. Tekvurlar "dağa arka verdiler, durdılar, gayetde kırkun oldu;" Zafer Osman'ın oldu. Boğazı geçen Osman, Bursa ovasına indi. Kestel tekfuru savaşta düşmüştü. Adranos tekfuru kaçmayı başardı, Bursa tekfuru kaçıp Bursa hisarına kapandı. Osman, karşısında kalan Kite tekfurunu Lopadion'a (Ulubad) kadar kovaladı, Tekfur,

Pachymeres, XIII, 38, s. 706; belki Osmanlı kaynaklarında an Yalak-Ova hisarı.
J.G. Lippard, *The Mongols and Byzantium, 1243-1341*, Arbor 1948, 215 vd.; krs. Runciman, "The Ladies" not de: o evlenmenin olmadığına işaret eder.
Aşpz., 16. Bab.

köprüyü geçip Ulubad tekfuruna sığındı. Apolyont gölü ve derin Apolyont ırmağı her zaman doğudan gelen ordular önünde geçilmez bir engel olmuştur, öteye tek yol bu köprüdür *(res. 5)*. Osman gölbaşından dolanıp ülkesini tahrip etmek tehdidinde bulundu. Tekvur, köprüyü hiçbir zaman geçmeye kalkışmaması koşuluyla Kite tekvurunu teslim etti.

Bapheus zaferinden sonra Osman kendisini çok güçlü buluyor ve İznik'i düşürmek için şehre doğudan ve kuzeyden, İstanbul'dan gelecek yardımlara karşı ablukasını tamamlamak üzere 1304'de geniş kapsamlı yeni bir sefer düzenliyor; Paflagonya ve Anadolu'nun başka taraflarından gaza ve "doyum" için akın akın bayrağı altına gelen yoldaşlarla ordusu beş bin kişiye varmış bulunuyordu.

Hicri 704 seferi hakkında ilk ve en ayrıntılı kaynağımız, Aşpz. (20. Bab)'de İshak Fakîh-Yahşi Fakîh'den gelen rivâyettir. 704 Hicri yılı 4 Ağustos'ta başlar 25 Haziran 1305'de son bulur. Sefer mevsimi yaz ayları olduğundan Osman'ın bu seferi 1304 yılına düşse gerektir.

Osman Gazi'nin 704/1304 Sakarya Seferi

Aşağıda bu sefer hakkında Aşpz. (20. Bab) metnini aynen koyuyoruz.

"Bir oğlını anasıyla Bilecük'de kodılar. Kendü hakka sığındı, yürüdü; doğru Leblebüci-Hisarı'na vardı, Tekvuru itâ'at ile karşu geldi, gene yerinde kodı, ve ol kâfirin bir oğlı var idi, oğlını bile aldı. Doğru Lefke'ye vardılar, Çadırlu Tekvuru ve Lefke Tekvuru muti' olup karşu geldiler, memleketlerin teslim etdiler; kendüler Osman Gazi'nün yanında [d] yarar nökerler oldılar. [d] Samsa Çavuş geldi, eydür: 'Hânum! Bana ver bu vilâyeti kim bunlar gerü yağı olmasunlar' dedi. Osman Gazi eydür: 'Vilâyetin ba'zısın vermezin' der, 'zirâ bunları vilâyetinden çıkarmazın,' der. [e] Lefke'nün yanında, dere ağzında, Yenişehir Suyu'nun kenarında bir hisarcık var idi; anı Samsa Çavuş'a verdi. [f] Şimdi dahı oranın adı Çavuş Köyü'dür [f] Andan Mekece'ye vardılar; ol dahi itâ'at ilen geldi. Tekvuru Ak-Hisar'a bile geldi. Ak-Hisar Tekvuru [g] leşker cem'etmiş, karşu geldi, [h] gâyetde eyü ceng etdiler; âhir kaçdı; hisarına girmedi. [h] Gaziler hisarı yağma etdiler. Tekvuru kaçdı, Kara-Çebiş hisarına girdi, ol hisar Sakarya kenarında dere içinde sarpca hisardır. Birkaç gün yürüdiler, döndüler Geyve'ye vardılar. Kâfiri hisarı boş komış, gitmiş; [i] Kori-Deresi derler [i], anda becene olmış, otururmış Osman Gazi'ye bildirdiler; [i] eydür kim: 'Hey! Ne durursuz' dedi. Ve yürüdiler, becene(yi) buldular, turfetü'l-'ayn içinde [i] koyıldılar. Aralarında Tekvurun dutdılar; Osman Gazi'ye getürdiler. Mâl-i ganîmetlerin aldılar. Andan [k] Tekvur-Pınarı'na geldiler, anı dahi aldılar. [k] Bir aydan artucak ol vilâyette durdular; muti' olan yerleri timar-erine verdiler. Halkın emn ü amân ilen inandurdılar. Vilâyet mukarrer oldı, tâ şimdiye değin.
(NAZIM)

Ve bu feth-i gazânun târîhi hicretün yedi yüz dördünde vâki' oldı ki, İslâm Mihal dediler."[36]

Osman'ın 1304 Seferinde Fethedilen Kaleler Hakkında Açıklamalar.

1. Leblebüci Hisarı, Çadırlu ve Lefke tekfurları itaat ettiler. Osman tekfurları yerinde bıraktı. Bilecik kazasına bağlı Çadırlu köyü,[37] nehir kenarında çeltük tarımıyla uğraşan halkı çeltükcü ve ortakçı statüsünde olup avarız vergilerinden muâf tutulmuştur. "der nehr-i Çadırlu" "Çadırlu mezraası;" Muhasebe Defteri'nde yanlışlıkla

res. 5 Uludad Suyu ve üstü Köprüden görün

[36] Neşr'deki nüsha farkları: d-d: Yine nöker. e-e: Neşr: kana dahi hisse vereyim deyüp; f-f: Neşr: derler. g: Ita etmeyüp. h-h: Neşr: azim ceng edüp âhir sınup kal aya gitmeyüp yabana kaçdı. ı: Neşr: Karasu Derbendi de yerde; H: Neşr: Osman Gazi dahi yürüyüş edip becene olan küffarı bulup fi'l-hâl. k-k: Neşr: -

[37] *438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defte* Ankara 1993, Metin s. 219: ("Salına Çadırlı" denen ye bkz. R. Kaplanoğlu, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, İsta 2000, 51; ancak pirinç yetiştirilen bu yerde *nehr-i Çadırlu* şeklinde okumak gerek; 15 ihti Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu defterinde (I, 219), *Çadırlı* dır; Kabakluca ile beraber dirlik olarak

"der şehr-i Çadırlu" diye kayıtlıdır. Çadırlu şehri diye bir yer yoktur. Çadırlu'ya yakın Kabakluca, Leblebüci olmalı. Rumca bir Koubouklia biliniyor.[38] Lefke (Leukai) bugün Osmaneli adını taşıyor.

2. Menakıbnâme'de adı geçen Çavuş-köyü: "Lefke yanında, Yenişehir Suyu kıyısında hisarcık." Lefort'un tahmini Göksu çayı üzerinde Egerci kuzeyindeki Kuleler mevkiidir; Kuleler bugün sağlamca yükselmektedir *(res. 6, 7)*. Menakıbnâme'deki Yenişehir-Suyu, Göksu olmalı. Haritalarda bir başka Çavuş Köyü, uzakta, Bilecik-Yenişehir yolu üzerinde İlyas-Bey köyü batısında gösterilir.

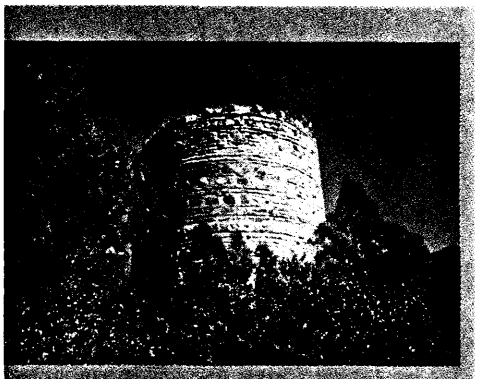
3. Mekece tekfuru itaat etti. Mekece, kuzeyden İstanbul-Güney Sapanca üzerinden İznik'e gelen yolları kontrol eder. Lefort, bugün mevcut köyden 1 km uzakta tepede eski Mekece'yi ve ovada sur kalıntılarını tespit etmiştir.[39]

4. Akhisar tekfuruna karşı esaslı bir savaş vermek gerekti (Akhisar/Metabole için bkz. aşağıda).

5. Kara-Çepüş (Çepiş) kalesi için bkz. aşağıda. Tekfur kaçıp Kara-Çepüş'e sığındı.

6. Geyve (Kabaia), Tekvuru kaçmış, Korı-Dere'sinde "beçene olmuş." Korı-Dere'si, Geyve köyleri arasındadır. (bkz. Barkan ve Meriçli, *Hüdavendigâr Livâsı Tahrir Defterleri*, s. 325, no. 602.) 200.000'lik haritada Geyve'nin 10 km doğusunda Korı-Köyü mevcut. Başka bir tahmin, tekvurun sığındığı "beçene" Egerci kuzeyinde Kuleler'den biri olabilir.

7. Tekvur-Pınarı. R. Kaplanoğlu Geyve'nin hemen doğusunda bir Tekne-Pınarı tespit etmiştir. Kale'nin Umurbey'de olduğunu düşünmektedir.[40] Akhisar'ın batısında bir Kara-Pınar vardır.

res. 6. Göksu üzerinde Kuleler, 1. Kule

res. 7. Göksu üzerinde Kuleler, 2. Kule

Osman, merkezi Karacahisar'dan hareket etmeden önce Mihal'i çağırmış, İslâm'a davet etmiş; Lefke'ye kestirme yol, Mihal'a ait bölgeden, Harman-Kaya (bugün Harmanköy) *(res. 8, 9)* ve Gölpazarı, üzerinden Sakarya vadisine iner. Osman bu yolu izlemiş olmalıdır. Köse-Mihal, bu sebeple bu seferden önce Karacahisar'a çağrılmış olmalı. Osman'ın yolu üzerinde ilk fethi Leblebüci Hisarı'dır. Ondan sonra Lefke Sakarya vadisinde İznik'e gelen anayol üzerindedir. Lefke'den Mekece'ye kadar sarp Sakarya vadisi boyunca kuzeye dönülür ve Akhisar ovasına (bugün Pamukova) ulaşılır. 1889'da C. von der Goltz, Geyve'ye inerken dar Sakarya vadisinde bir Çoban-Kale (krş. Kiepert) tespit etmiştir.[41] Kale, Dogan Çayı üzerindedir. Buradan Osman, dağda, güçlü Akhisar kalesi (bkz. aşağıda: Akhisar) üzerine yürümüştür.

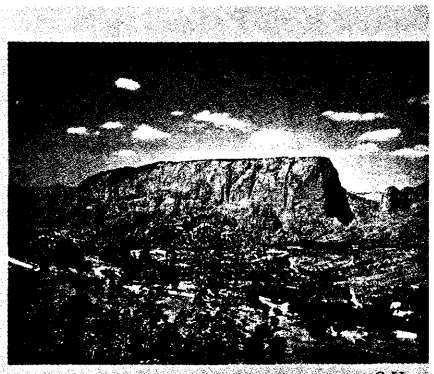
Osman Gazi'nin bu seferinde, Orta-Sakarya üzerinde İznik'e kuzeyden ve doğudan gelen belli başlı geçit yerlerindeki kaleleri, Lefke, Mekece ve Geyve'yi ve yakın hisarları ele geçirdiği anlaşılmaktadır. Fakat bu seferde Osman Kara-Çepüş kalesini alamadı (bkz. aşağıda Kara-Çepüş/Katoikia); ertesi sene 1305'de oğlu Orhan'ı bu kale üzerine gönderdi.

Metinde geçen "yagma" ile fetih terimi açıklık ister. İslâm hukukuna göre amân ile teslim olup itaat eden bir kale halkı yerinde bırakılırdı, "yağma"ya izin verilmezdi. "Yagma," şehirde bulunan malların yağması ve halkın esir edilmesi demektir. Bu seferde Osman, Lefke halkını ve itaat eden tekfurlara ait kalelerin halkını yerinde bıraktı. Lefke, bu sebeple 1924'de mübadeleye kadar Hıristiyan nüfusunu saklamıştır. Muhasebe defterine göre Bilecik kazasına bağlı olan Lefke, Yörgüç Paşa vakıfları arasına girmiş olup 1530 tarihine doğru 6 mahalleden ibaretti ve şehirde 174 müslüman hane, 26 Hıristiyan hane vardı. Hisarda ayrıca 32 hane (müslüman?) sayılmıştır.[42] Lefke'de ayrıca 24 kişi "hâssa cariye oğlanları" olarak kayıtlıdır. Hâssa, yani padişaha ait "esir kadınlardan olmuş oğlanlar" ayrı statüde bir cemaat oluşturmakta idi. Bunu açıklayıcı bir kayıt yoktur.

Osman bu seferde iken Çavdar (Çavdarlu) Tatarı Karacahisar pazarını gelip yağma etmişti (Aşpz. 21. Bab). 705 yılında (24 Temmuz 1305'de başlar) Osman Gazi, Mihal Gazi ve öteki tecrübeli komutanlarla Orhan'ı Kara-Çepüş ve Kara-Tigin hisarlarını fethetmeye gönderdi (Aşpz. 22. Bab). Kendisi Çavdar Tatarı'nın yeni bir saldırısı olasılığı yüzünden Karacahisar'da kaldı.

Bapheus'tan sonra Osman Gazi'nin 1304 Sakarya seferlerinin İstanbul'da panik havası doğurduğu anlaşılıyor. Osman'a mensup Türklerin İstanbul kapılarına kadar uzanan saldırılarının İstanbul'da derin kaygılar doğurduğunu, hiçbir tarafta kurtuluş umudunun kalmadığını imparator sarayına yakın bir adam olan Pachymeres yana yakıla anlatıyor.[43] Öyle görünüyor ki, bir imparatorluk ordusuna karşı kazanılan Bapheus zaferi (1302) üzerine Bizans direncinin kırıldığına inanan binlerce gazi Anadolu içlerinden gaza ve ganimet için Bithynia bölgesine akın akın gelmektedir. Pachymeres kendisi, haberin Paflagonya Türklerine eriştiğini, Osman Gazi'nin adının etrafa yayıldığını işaret etmiştir. Tehlikeler, diyor, şimdi İstanbul'un kapılarına kadar dayanmış, Türkler Boğaz'ın öbür kıyısında küçük gruplar halinde serbestçe dolaşıyorlar. "Hiçbir gün geçmiyor ki, düşmanın kıyı hisarlarına saldırıp insanları esir aldığı veya öldürdüğü işitilmesin. ..... Düşmanla arada sadece Boğaz kalmıştır;" kimse karşı sahile gitmeye cesaret edemiyor. İstanbul dilenci dolmuş, açıkta yatan insanlar, açlık ve salgın hastalıklar. Türkler, yalnız Chèlè (Şile) ve Astrabite (Şile'nin 40 km kadar doğusunda) değil, Boğaz'ın girişinde Hieron kalesine (Anadolu Kavağı'nda tepede Yoros kalesi) saldırıyor; İzmit, açlık ve susuzluk içinde son derece kötü durumda, İznik şehri etraftan çevrilmiş dışarıyla ilişkisi kesilmiş kıtlık içinde. Gâh Bèlokômis (Bilecik), gâh Angélokômis (İnegöl) gâh Anagourdy (?), Palatanéa (Bursa-İznik yolu üzerinde) ve Mèlangeia (Yenişehir) ve dolayları halkı kaçmış, bölge ıssızlaşmıştı. Kroulla ve Katoikia'nın durumu daha kötü idi (Kroulla, Gürle'dir.[44] Failler, Katoikia'yı, Arnakis'i izliyerek Kite olarak ileri sürmüştür. Katoikia, Kara-Çepüş kalesidir (bkz. EXCURSUS). Bu kalelerin Türklerin eline geçmesiyle Bizans'tan Hàrakleion (Karadeniz Ereğlisi) limanına, oradan İznik'e gelen yolun kapanmış olduğunu Pachymeres açıklıyor. 1304 seferinde Osman tüm Sakarya vadisini, Geyve, Mekece, Absuyu (Hypsu) ve Lefke'yi ele geçirmiş bulunuyordu. İznik'e erişmek için yalnız göl tarafından Kios (Gemilik, Gemlik) yolu açık kalmıştı. Neşrî de Osman'ın 1302 kuşatmasında yalnız göl kapısından İstanbul'a haberci gidebildiğini yineler.

Rum tarihçi genel durumu tasvirle şöyle devam ediyor: "Pylai (Topçu İskelesi) ve Pythia (Yalova) halkı, Chalcédon (Kadıköy) halkı ve Halizônlar (İzmit-Yalova arasında yaşıyan yerli halk) aynı güç duruma düşmüşlerdi. Kios (Gemlik)'e gemi ile gelenler o gün orada bekliyor ve gece selâmetle yollarına devam edebiliyorlar, sahili izliyerek Askania Gölü'ne varıyorlar, şehrin göl-kapısı'nda kıyıya çıkıyorlar, şehre giriyorlardı. Zira düşmanın kontrolu nedeniyle öbür kapıları açmaya imkân yoktu. Böylece, İznikliler de büyük bir tehlike altında idi." Osman'ın İznik civarında Draz Ali havâle kulesini inşa ederek şehri sürekli abluka altına aldığını yukarıda anlatmıştık.

res. 8 Harn

res. 9 Harmankaya'da Yunan
be

43 Pahymeres, XI, 21, 450.

44 Pachymeres'in az aşağıda (s. 454) işaret ettiği gil
civarında bir kaledir. Bugün Gürle adını taşıyan bu yé
İznik, İznik-Gemlik yollarının birleştiği bir kavşak nokt
krş. Kaplanoğlu, 34-38.

Orhan'ın Seferi, 1305

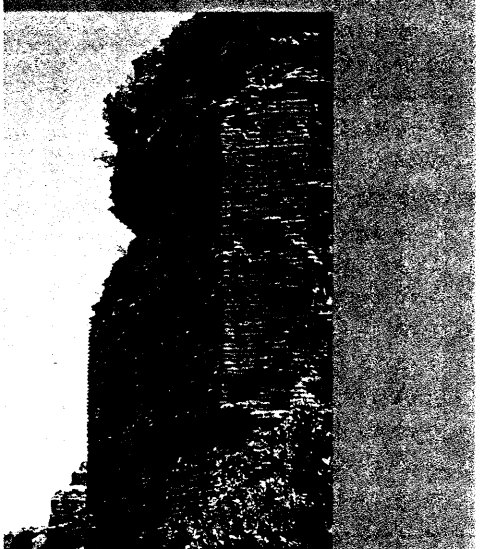
Pachymeres'e göre, 1305'de İmparator, stratopedark unvanı verilen Sguros adlı birini "arbaletli askeri[45] başında" Osman'a karşı gönderdi ve bir miktar para verdi, o, bu para ile mahalinde yerli bir kuvvet vücuda getirecekti. Sguros, Katoikia (Kara-Çepüş) bölgesine geldi. "Beş bin kadar düşman belli etmeden gece kaleye gelen yolları ele geçirmiş bulunuyordu." Bu kuvvetler, Pachymeres'e göre, Bizanslı askere birden saldırarak kaleye doğru kaçırdılar, pusudaki bir Osmanlı kuvveti onları iki araya aldı.[46] Bu Osmanlı taktiğini bu savaşa ait eski menakıbnâme de yineler: 705/1305'de Orhan kumandasında Osmanlı ordusu, Kara-Çepüş'e gelmiş, gazileri üç bölüğe ayırıp biri hisar üzerine düşerken "bir bölüğü dahi geceyile hisarın ötesine geçti, bir bölüğü dahi hisarın yanında bir dereye girdiler." Orhan kumandasında hisara yürüyen bölük kaçar gibi yapıp, kaleden çıkan Bizanslıları peşine taktı; pusudaki kuvvetler tekvuru yakaladılar, hisarı aldılar. Orhan, Bizans askerini hisardan çıkarıp kaleyi berkitti ve Konur Alp'a Uc verdi (Bu savaşa ait Aşpz. 22. Bab, aşağıda). Çağdaş kaynak Pachymeres ve eski Osmanlı rivâyetinde birbirini tamamlayan ayrıntılarla bu savaş hakkındaki verilen bilgiler, Orhan'ın imamı İshak Fakih'ten geldiği tahmin olunan Osmanlı rivâyetinin tamamıyla güvenilir niteliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. İki metnin karşılaştırılması, Kara-Çepüş kalesinin Katoikia olduğunu kesinlikle kanıtlamaktadır (bkz. aşağıda EXCURSUS). Pachymeres, para ile tutulan askerden bir yarar gelmediğini, kaleye sığınmak için kaçan kadın, çoluk çocuk halkın kaleyi ele geçirmiş olan Türklerin eline düştüğünü, şehrin yakıldığını ilâve eder. Bu noktada, Bizanslı tarihci çoğu zaman yaptığı gibi, daha önceki olaylara geçer, Osman'ın Bèlokômis (Bilecik)'i aldığını, sadece Bursa'nın direndiğini hatırlatır. Bu son olaylar hakkında Osmanlı menakıbnâmesine göre Bilecik 1299'da ele geçirilmiş ve Bursa, Dimbos savaşından sonra 1303'te abluka altına alınmıştır. Bu arada Pachymeres Marmara Denizi kıyısında Pègai'in aynı güçlükler içine düştüğünü belirtir. Pègai yarımadası (bugün Kara-Biga) antik dönemden muazzam surları ile *(res. 10, 11, 12)* Marmara kıyılarında en iyi korunan kalelerden biri idi ve ancak 1371'de I. Murad tarafından ele geçirilmiştir (Aşpz. 48. Bab). Pachymeres'e göre Kara-Biga yarımadasına etraf halkı kaçıp sığınmış, kalabalıktan salgın hastalık çıkmış, hergün yüzlerce insan ölüme kurban gitmiş. Pègai'ye kaçan yerli halk, Osman'a veya Karesi beyine tâbi Türkmenlerin akınları önünde kaçışıyor olmalıdır. Pachymeres, İstanbul ile denizden devamlı ulaşımı bulunan ve bölgenin ürünlerini sevk eden bu zengin limanın imparatorun yüklediği para cezalarıyla ve yapılan zulümlerle ayrıca neler çektiğini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Bizanslı tarihçi bu arada, tüm Anadolu Rum halkının Türkler kadar Bizans idaresinin açgözlülüğünden çok çektiğini vurgulamaktan kendini alamıyor. İmparator, ücretli askere para yetiştiremiyor; hazine boş, şehirliden gönüllü yardım bekliyor, ücretli asker kumpanyası Katalanlardan Türklere karşı etkin bir iş sağlanamıyor, Pègai'daki general Maroulès, silâhsız yaya askeriyle Osman'ın adamları karşısına çıkmak zorunda kalıyor.[47] Katalanların tek kaygısı edindikleri ganimeti saklamak. Katalanlar, 1303-1304 kışında Kyzikos (Kapudağı) da atıl oturuyorlar, tüm kaygıları imparatordan para koparmak. Öte yandan ücretli gruplar, özellikle Katalanlarla Alan'lar arasındaki çekişme, Türklere karşı hareketi geciktiriyordu.[48] İşte Bizans'ta bu durum Osman'ın 1304 yazında yaptığı seferden öncesini göstermekte idi.

res. 10 Kara-Biga (Pègai) Yarımadası

res. 11 Kara-Biga sur kalıntıları

12 Kara-Biga surlarında antik Burç

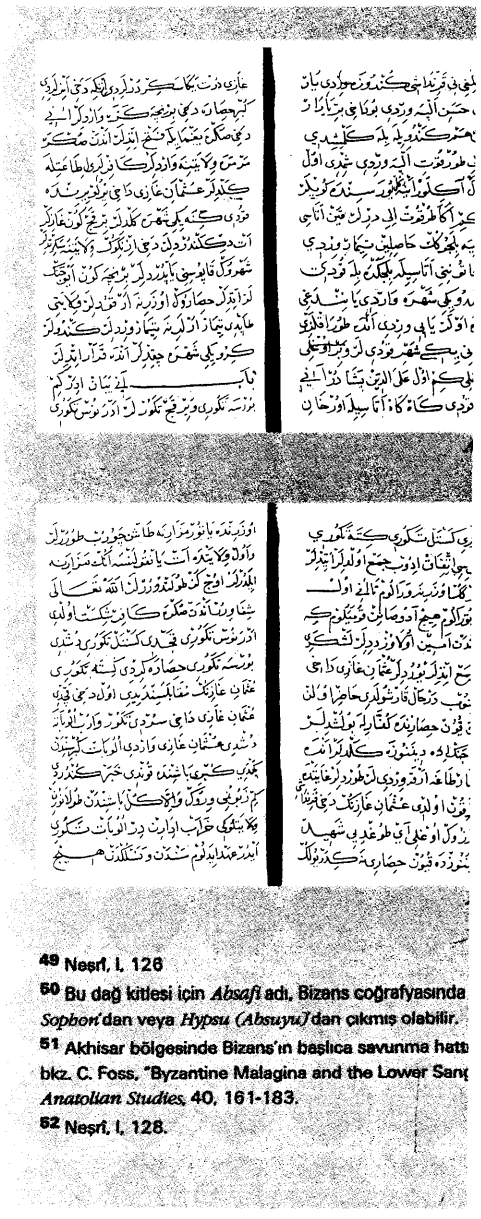
Türkler batılıların arbaleti olan kullanında acemi idiler.
Pachymeres, XI, 21.
Pachymeres, XI, 21, 459-460.
Pachymeres, 462-464.

Buna karşı Türkmen gazi beylerinin üstün yanı, sadece ganimet vaadiyle Anadolu içinden binlerce gaziyi bayrakları altında toplayabilmeleridir. Bizans'a karşı Türkmen beylerinin askerî üstünlüğünü bu durum açıklayabilir. İmparator, Katalanları Pègai ve dolaylarında Türk akınlarına karşı gönderme imkânını bulamadı; çünkü o

zaman batı Anadolu'da daha âcil bir durum ortaya çıkmıştı. Türkmen beylerinin en güçlüsü Germiyan beyi Alişîr, Philadelphia'yı (Alaşehir) kuşatmış, etraftaki kaleleri eline geçirmiş olup şehri açlıkla teslim almak üzere idi (1304). İmparator Katalanları o tarafa sevk etti.

İznik şehrine, Sakarya kıyılarında kuzeydoğudan Geyve, doğudan Mekece ve güneydoğudan Lefke üzerinden gelen tüm yollar, Kara-Tigin (bugün Karadin) ovasında birleşir. Kara-Tigin hisarı "İznik'in kapısı"dır. Bu zengin ova İznik'in beslenmesi için de büyük önem taşır, şehre dağlardan su getiren antik suyolu ve kemerler de bu ova üzerinden geçer. Hicri 705 tarihinde Osman, Kara-Çepüş ve Kara-Tigin'in fethi için belli başlı kumandanları, Konur-Alp, Akça-Koca, Gazi Rahman ve Köse-Mihal'i Orhan'ın yanına katarak Sakarya'ya gönderdi.

Osman Gazi, kendisi Eskişehir bölgesini Çavdar Tatarlarının yeni bir akınına karşı korumak üzere Karacahisar'da kaldı. Sakarya bölgesindeki fetihleri tamamlamak üzere Orhan'ı gönderdi. Menakıbnâme (Aşpz. 22. Bab) der ki, "bir gün Osman Gazi Eyidür: 'Oğul! Bu Tatar'a gerçi and verdük [Neşrî, I, 124: ama Tatar and bekler ta'ife olmaz] ve illâ bunların Tatarlığı gitmez, gel, sen var bu gaziler ilen Kara-Çepüş'e (bkz. EXCURSUS) ve Kara-Tigin'e....." Orhan, Kara-Çepüş ve Absuyu (Hypsu) hisarlarını fethetti. Arkasını emniyete almak amacıyla Kara-Çepüş'de Konur-Alp ve Absuyu'da Akça-Koca'yı yerleştirdi. "elhâsıl Orhan Gazi kim bu ucu berkitti..... kendü Kara-Tigin üzerine düşdü. Hisarın beyine haber gönderdi kim bu hisarı bana ver, gene seni hisarda koyayın, dedi, hemîn ad benim olsun, dedi. Benim garazum İznik'dür, dedi. Bu söz tekvura güç geldi [Neşrî, I, 126: kal'ayı vermedi]."[49] Orhan zorla (yagma ile) kaleyi fethetti, tekfurunu ele geçirip idam etti, "kızını mal ile Orhan atasına gönderdi ve bu alınan esirleri Orhan Gazi satun aldı, gene hisarda kodı, ahd ü peymen ilen berkitti. Samsa Çavuş'u hisarda kodı, gene Orhan Yenişehir'e atasına [Neşrî, I, 128: Atasi Osman yanına] geldi" [Neşrî, I, 128: Kara Çepiş'de Konur-Alp'a ve Kara-Tekin'de Samsa Çavuş'a] ve ol Kara-Çepüş'e dahı adam gönderdiler. Ol dahi İznik'e havâle gibi oldu [Neşrî, I, 128: Ta ki İznik'e havâle gibi olalar]. Gâh gâh varurlar idi, İznik'in bağçelerin harab ederler idi." Draz Ali ve Kara-Tigin havale hisarlarından İznik'e bu akınlar çeyrek yüzyıl sürdü. Daha bu tarihte Osmanlı uc kuvvetleri Sakarya vadisinde Absuyu (Pachymeres'te Hypsu, bugün Abcalar) ve Kara-Çepüş'ten ileride Beşköprü-Adapazarı ovasına inmiş görünmektedirler. O zamana kadar Absafi-Bıçkı dağ kitlesini[50] aşmak imkânsız görünüyordu, kuzeye tek yol sarp ve çok dar Sakarya vadisi idi. Bu vadide Akhisar, Geyve, Absuyu ve Kara-Çepüş kaleleri bu yolu Osmanlılara kapatmakta idi. 1305'de Orhan Akhisar'ı (Bizans Malagina savunma hattı)[51] alıp hareket merkezi yapmıştı. Kara-Çepüş ve Absuyu fetihten sonra Konur-Alp'a Uc verildi. Beşköprü, eski çağlardan beri İstanbul için çok önemli stratejik bir yol kavşağı idi. Justinianus, Sakarya üzerinde ünlü köprüsünü burada 553-561 yılları arasında inşa etti. Bu düzlüğün doğusunda Bizans'a ait Akyazı, batısında Sapanca kıyılarından varılan İzmit ve kuzeyde Ada-Pazarı bölgeleri şimdi Osmanlı akınlarına açılmış bulunuyordu. Böylece, Osman'ın 1304, Orhan'ın 1305 seferleri İstanbul yolu üzerinde Osmanlı egemenliğini sağlamış ve İznik'e bu yönden bir yardım gelmesini önlemiştir. Yeni uclar kuruldu. Konur-Alp Akyazı tarafına, Akça-Koca İzmit, Konur-Alp Bolu üzerine sürekli akınlara başladılar, Konur-Alp, Akyazı'da Tuz-Pazarı'nı aldı ve Bizans kuvvetleriyle Uzunce-Bel'de iki gün iki gece çetin bir savaştan sonra bölgeyi ele geçirdi. Tuz-Pazarı'nı yeni uc merkezi yaptı, Akça-Koca (Neşrî, I, 128: Osman'ın yegeni Aktimur'la)[52] İzmit'e doğru Akova'ya akına başladı. Zamanla Konur-Alp

[49] Neşrî, I, 126

[50] Bu dağ kitlesi için *Absafi* adı, Bizans coğrafyasında *Sophon*'dan veya *Hypsu (Absuyu)*'dan çıkmış olabilir.

[51] Akhisar bölgesinde Bizans'ın başlıca savunma hattı bkz. C. Foss, "Byzantine Malagina and the Lower Sang *Anatolian Studies*, 40, 161-183.

[52] Neşrî, I, 128.

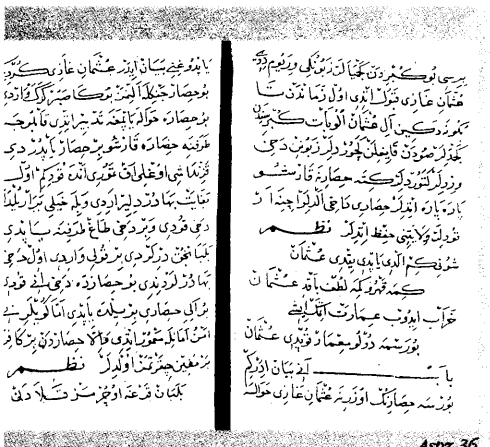
doğuda Akyazı, Konurpa, Mudurnu ve Bolu'yu ele geçirdi, Sakarya üzerinde Kara-Çepüş ve Absuyu'nda, sonra İstanbul'a karşı Kocaeli'nde Gazi Abdurrahman'ı yerleştirdi. Aşpz. ve Neşrî'de kısaca kaydedilen bu gelişmelerin çoğu, kuşkusuz, 1305 seferinden sonraki yıllarda Orhan'ın ilk beylik yıllarında gerçekleşmiştir.
Böylece, 1305'de İznik'e gelen tüm yollar, Osman Gazi'nin kontrolü altına geçmiştir. Güneyden Yenişehir'den gelen vadide Kızılhisar ve Derbent, kuzeyden İzmit-Sapanca'dan gelen yol üzerinde Akhisar, Geyve ve Kara-Çepüş (Katoikia) kaleleri, doğudan gelen yolları Sakarya üzerinde kontrol eden Mekece ve Lefke, hepsi bu tarihte Osman'ın eline geçmiş bulunuyordu.

Orhan'ın 705/1305 Sakarya Seferi: (Metin: Aşpz. 22. Bab)[53]

"Bir gün Osman Gazi eyidür: 'Oğul Orhan! Bu Tatar'a gerçi and verdük ve illâ bunların tatarlığı gitmezi, gel sen var bu gaziler ilen Kara-Çepüş'e ve Kara-Tigin'e, Allah sana vere deyü umarım,' dedi. Orhan Gazi eyidür: 'Hânum! Her ne kim sen buyurur isen kabûl ederin,' dedi. Akça-Koca'yı ve Konur-Alp'ı ve Gazi Rahman'ı ve Köse-Mihal'i, bu dört azizi buna yarar yoldaşdur, deyü koşdı. Eyitdi kim: 'Gaziler! Ha görem sizi kim din yolında nice deprenürsiz,' dedi. Orhan Gazi'nin evvel yalunuz seferi budur

Nazım
(Mefâîlün mefâîlün faîlün)
Gazâya Orhan Han bindi ata
Sıfatı mazhar oldı ayn-i zâta
Tecelli nûr-i Ahmed'den göründi
Gönül gözünde göz ilen mir'âta
Bu nûr-i İslâma burc oldı Orhan
Ayine düşdi bil iki sıfâta

'Atasından du'â ve himmet kılıcını kuşandı, sefere niyyet-i gazâ etdi; doğru Kara-Çepüş'e yürüdi' kim ona Osman Gazi dahi varmış idi. Bir konak yer kaldı kim hisara varalar, ol arada gazileri üç bölük etdiler; bir bölüğü vardı, hisara düşdi kim Orhan kendü bileyidi. Bir bölügi dahı geceyile hisarun ötesine geçdi. Bir bölügi dahı hisarun yanında bir dereye girdiler. Orhan Gazi bu hisarda ceng eder. Birkaç gün ceng etdiler. Hisara zebunluk gösterdiler. Ceng eder iken kaçdılar. Kâfirler dahı hisardan çıkdılar. Türk kaçdı, dediler. Kâfirler dah î hisar önine çıkdı. Bir Türk buldılar. Dutdılar, tekvüre getürdiler. Sordı kim: 'Dah î Türk var mıdur? Türk eyidür: 'Yokdur, heman budur kim kaçdı' dedi. Tekvür bu sözi işidicek begayet ferahnâk oldı. Çıkdı. Gözciler göndürdi. Hiç Türk görmediler. Hisar kapusun açdı. Eyitdi kim: 'Varayum Türkün ardını basayum. Türki dereden çıkartmayayın', dedi. Heman bindi. ve sürdi. Bu yanındağı Türk kapuyı aldı. Yukarudağı duran Türk dahı gözükdi. Tekvür eyitdi: 'Hay! Dah i Türk var imiş' dedi. Döndi. Hisar öninde duran Türke kendüyi vurdı. Dutdılar. Hisara karşu getürdiler. Hisarı aldılar. Malın gazîlere verdiler. Sipahisin çıkardılar. Hisarı berkitdiler. Tekvüri aldılar. Aşağa yanında Apsuyu derler bir hisar dahı var idi, ana getürdiler. Anı dahı ahd ilen aldılar. Ve bu iki hisara er kodılar. Konur Alp'a Kara Çebüşi verdiler. Ve Akça-Koca'ya Apsuyu'nu verdiler. Orhan Gazi döndi. Tekvüri aldı. Bile gitdi. Sipahilerin dahı Akhisar'a getürdi. Vilâyeti kâfirlerini emn ü amân ilen yerlü yerinde kodı. Konur Alp gâh gâh çıkar, Ak Yazu'ya segirdür idi. Akça-Koca dahı 'Ayan gölinün suyı akduğı yerde, Beş-Köpri'de burguzcuk var idi, orada duraklandı. Ve oradan orman arasında olan ile segirdür idi. Elhâsılı Orhan Gazi kim bu ucı berkitdi, bu kâfirleri atası Osman-

Aşpz 36

[1] Aşpz. metnini esas tutmaktayız. Âşıkpaşazâde'nin kendi iveleri olan nazım'larda o, metinden aldığı bilgileri özetler. ıas düzyazı metnin Yahşi Fakîh'ten aktarma olduğu üslûp ikımından âşikârdır. Atsız'ın okuyusunu bazı yerde düzeltyi denedik. Aşpz. metninin, Atsız ve Giese'den sonra da, ini baştan tenkitli bir metnini tesis etme (restitution) gerekir. Aşpz. metnini krş. Neşrî, I, 24 -128.

'a göndürdi. Kendü Kara-Tigin üzerine düşdi. Hisarun begine habar göndürdi kim: 'Bu hisarı bana ver. Gene seni hisarda koyayın,' dedi. 'Hemîn ad benüm olsun,' dedi. 'Benüm garazum İznik'dür,' dedi. Bu söz tekvüre güc geldi. Orhan Gazi dahı eyidür: 'Gaziler! İslâm gayretidür. Yürimek gerek kim bu hisarı yağma edevüz,' dedi.

Nazım

(Mefâîlün mefâîlün faîlün)

Dedi Orhan ki yağmadır bu kal'a
Duruşan ere bu kal'a (ki) kala
Çü kal'a kal' ola fırsat bizümdür
Revadur gazîler duruşa kala
Hemandem yıkdılar kal'a kapusın
Bozıldı sanki Hayber idi kal'a
Cemî' malını (kim) gâzîler aldı
Ganîmet kenziyimiş bil bu kal'a
Tekvurun dutdılar kızını bile
Melekler menziline döndi kal'a
Esîri hûb u nâzik nâzenînler
Gaziler eline erürdi kal'a

Tekvüri ki dutdılar, paraladılar. Zîrâ ki savaş etdi. O kızı hayli mal ile Orhan Gazi, atasına göndürdi. Ve bu alınan esirleri Orhan Gazi satun aldı. Gene hisarda kodı. Ahd ü peymân ilen berkitdi. Samsa Çavuş'ı hisarun içine kodı. Gene Orhan, Yenişehir'e atasına geldi. Ve ol Kara-Çepüş'e dahı adam göndürdiler. Ve Kara-Tigin'e, dahı adam göndürdiler. Ol dahı İznik'e havâle gibi oldı. Gâh gâh varurlar idi, İznik'ün bağçaların harab ederler idi. Elhâsılı İznik'e rahatlık vermez oldılar. Ve bir tarafdan Konur-Alp, Ak-Yazu'ya meşgûl ve bir tarafdan Akça-Koca, İznigmid tarafına meşgûl ve bu uclar gâyet işler oldı. Bu gaziler şöyle duruşurlar kim fetihler mukarrer olına. Geceler uyku uyumazlar; gündüz at arkasından inmezler. Kâyim dururlar.

Nazım

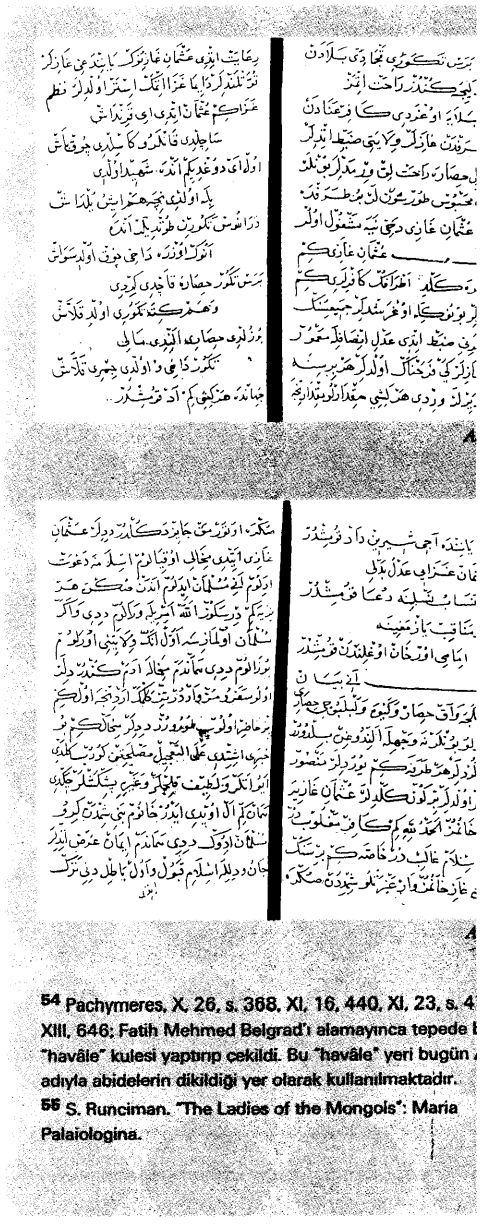
Konur-Alp kılıcın Bolı'ya saldı — *Velî Ak-Yazı'da Düz-Bazarı aldı*
Uzunca-Bel'de kâfire bulışdı — *İki gün iki gece hoş duruşdı*
Oradan kâfiri döndürdi kovdı — *Konur-Alp döndi Düz-Bazar'a geldi*
Ak-Ova'ya segirdür oldı Koca — *Gazi Rahman yaturmaz halkı gece*
Çıkar İstanbul'un kâfiri dem(â) dem — *Kırar bunları gaziler ey hoca*

(bu nazmı karşıla: Neşrî, I, 128)

Bu uclarda bunlar duruşurlar kim bu iklimleri müsülmanlık edeler. Zaman ile kendülerün adı anıla.

Ve bu fethün tarihi hicretün yedi yüz beşinde vâki' oldı. Hem Orhan Gazi elinden."

Bu tarihte top olmadığından, kaleler, uzun zaman abluka altına almak, şehrin etrafını tahrip etmek ve halkı aç bırakmak, suyunu kesmek yoluyla teslim olmaya zorlanırdı. Bursa (1326), İznik (1331) ve İzmit (1337) bu suretle Osmanlı'ya teslim oldular. Batı Anadolu'daki şehirler gazi beyler tarafından aynı yöntemle feth edilmiştir.[54]

[54] Pachymeres, X, 26, s. 368, XI, 16, 440, XI, 23, s. 4
XIII, 646; Fatih Mehmed Belgrad'ı alamayınca tepede
"havâle" kulesi yaptırıp çekildi. Bu "havâle" yeri bugün
adıyla abidelerin dikildiği yer olarak kullanılmaktadır.
[55] S. Runciman, "The Ladies of the Mongols": Maria
Palaiologina.

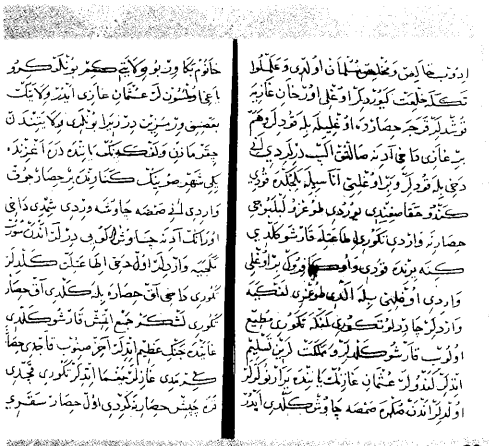
Pachymeres, 1307 yılına doğru abluka altındaki İznik'in nasıl güç durumda olduğunu şöyle anlatır: "Öte yandan durum doğuda, özellikle İznik dolaylarında dayanılmaz kerteye vardı. Çünkü Osman bölgeyi tedhiş altında tutuyor, özellikle imparatorun kız kardeşi olup Moğollar İmparatoriçesi adı takılan[55] Maria, İznik'e geldikten sonra Osman'a karşı son derece küstahça davranıyor ve İlhan Ölceytü'yü (1304-1316) çağırmakla tehdit ediyordu. İmparator, abluka altındaki İzniklilere cesaret vermek için kız kardeşi Maria'yı yeteri kadar kuvvetle İznik'e göndermişti; Maria, Moğol Hanı'nı bir Bizans prensesiyle evlendirme işini de düzenlemişti.[56]

Osman ve Germiyan dahil, Batı Anadolu'da Türklerin "dayanılmaz saldırısı" karşısında Bizans için "durum trajik" idi.[57] İmparator, ister istemez Katalan ve Alan ücretli askerini kullanmak zorunda idi. Bu durum karşısında İmparator'un büyük umutlarla başvurduğu başka bir çare, Uc Türkmenlerine karşı, bu arada Osman'a karşı İran Moğol Hanı'nı harekete geçirmek oldu. Bu siyaset, Laskarid'ler ve VIII. Mihal tarafından denenmiş ve yararı görülmüştü.[58] İran Mogolları Hanı Keyhatu'nun Menteşe ve Denizli'den Kastamonu'ya kadar Uc Türkmenlerine karşı yaptığı ve destek verdiği seferler ve kıyımlar, 1300'lerde Bizans'ta herhalde iyi biliniyor ve umut veriyordu.

Gazan Han'a (Ekim 1295 - Mayıs 1304) bir Bizans elçi heyeti gönderilmiş, kendisiyle bir Bizans prensesinin izdivacı ve ittifak kararlaştırılmıştı (Prenses II. Andronik'in gayrımeşru kızı Irene Palaiologina olduğu tahmin olunuyor).[59] Han, kötülük yapanlara (Türkmenlere) karşı harekete geçileceği hakkında sıkı vaatte bulunmuş,[60] bu haber yayılınca, ilgililer şimdilik kaygılanmasalar bile faaliyetlerini kısıtlama yoluna gitmişlerdi. Bunlar arasında Lydya'da faaliyette bulunan Alais, Sardes halkı ile uzlaşma yapıp erzak sağlamalarına izin verdi.[61] Fakat Tatarların gelmesi gerçekleşmeyince Türkmenler saldırılarına yeniden başladılar. Gazan Han'ın ölümü üzerine Bizans büyük hayal kırıklığına uğradı.[62]

İznik'in Osmanlılara Teslim Olması (2 Mart 1331)

Bursa Orhan'a teslim olduktan (6 Nisan 1326) sonra uzun yıllar abluka altında açlık çeken İznik'in de düşmesi bekleniyordu. Osmanlı vakayinâmesinin işaret ettiği gibi, uzun abluka sırasında İznik'ten Rum askerinin zaman zaman yaptığı huruc harekâtı sonuç vermiyordu (Neşrî, I, 158). Osmanlı kuvvetleri doğuda Kara-Tigin hisarında, güneyde Draz Ali kulesinde yerleşmişler, kuş uçurtmuyorlardı. Osmanlı kroniğine inanmak gerekirse, İznik etrafındaki açık arazide köylerde Osmanlılar tam kontrol kurmuşlar, köylü ile iyi ilişkiler sürdürmekte idiler; umutsuz kalan sıradan İznik halkı teslim olup sıkıntıdan bir an önce kurtulmayı düşünüyordu. İznik'teki Bizans komutanı imparatora umutsuz durumu bildirmiş ve acele yardım istemiş olmalıdır. Enerjik bir imparator olan III. Andronicus (1328-1341) ilkin 1328'de Pègai (Kara-Biga)'ya geldi ve Osmanlıların rakibi Karesi beyi ile bir anlaşma yaptı ve ertesi bahar ordusuyla Gebze kıyısında güçlü dört hisarın bulunduğu Eskihisar-Pelekanon bölgesine geldi. Oradan körfezi geçip İznik'in yardımına gitmeyi planlıyordu. Fakat ondan önce Orhan ordusuyla gelmiş, tepeleri tutmuştu. Burada yer alan Pelekanon savaşı Osmanlı-Bizans ilişkilerinde gerçekten bir dönüm noktası olmuştur (Mayıs sonu - 1 Haziran 1329). Pusu ve sahte kaçış taktiği uygulayan Orhan bu savaşı kazandı, İmparator yaralandı, İstanbul'a kaçtı. Marmara kıyı hisarları Osmanlı egemenliğini tanıdılar.[63] İznik (2 Mart 1331), İzmit (1337) teslim oldular.

Aşpz 39

[55] S. Runciman, "The Ladies of the Mongols": Maria Palaiologina.

[56] Pachymeres, XIII, 25, s. 682.

[57] Pachymeres, XI, 16, Batı Anadolu'da beylerin genel tasvizu için bkz. P. Wittek, *Das Fürstentum Mentesche, Studie ur Geschichte Westkleinasiens im 13.-15 Jh.*, İstanbul, 1934.

[58] Laskarid'ler ve Moğollar üzerinde bkz. John Langdon, Byzantium's Initial Encounter with the Chinggisids", *VIA-OR*, 29 (1998), 95-140; Mogolların Türkmen beylerini ve Türkmenleri şiddetli tedip harekâtı hakkında bkz. K.M. Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Akhbâr*, yay. O. Turan, Ankara 1944; TK, 133-136, 170-179.

[59] Pachymeres, A. Failler, IV, 440 not 22.

[60] Pachymeres, XI, 16, s. 440.

[61] Pachymeres, XI, 16, s. 442.

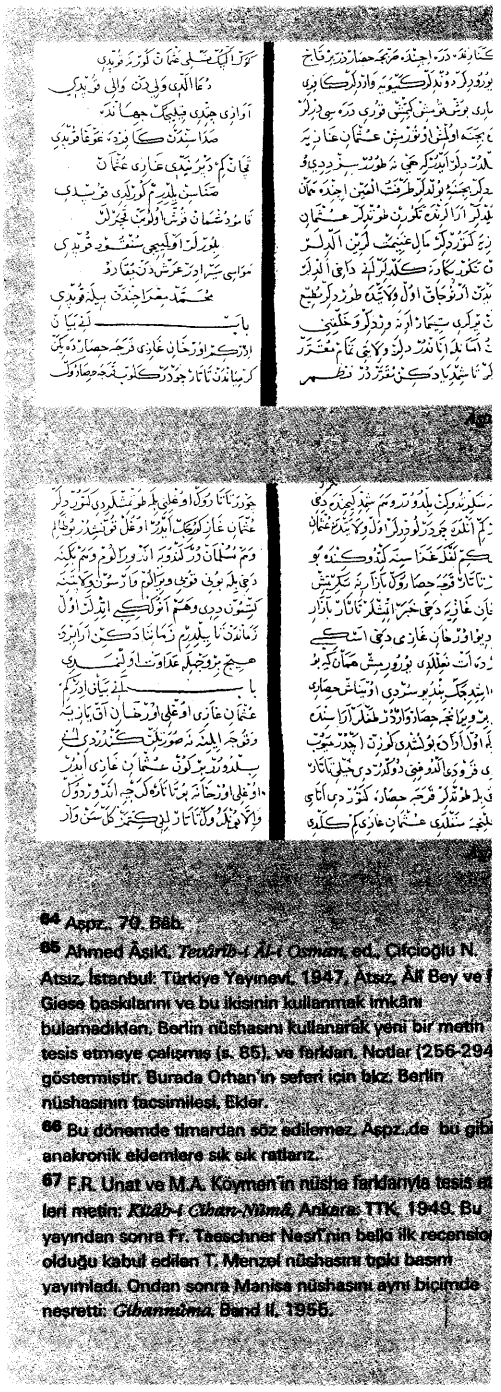
[62] Pachymeres, XII, 1, s. 506.

[63] Bu savaşı Cantacuzinos ve Gregoras tüm ayrıntılarıyla anlatmışlardır. Osmanlı kroniklerinde bu önemli olay sus geçilmiştir. Çok kısa olarak Abdurrahman Gazi'nin Orhan ile birlikte bir Bizans kuvvetini püskürttükleri kısaca işaret edilmiştir.

İznik fethi üzerinde tüm Osmanlı rivâyetleri ortak bir kaynaktan, Yahşi Fakîh'in tarihinden gelmiş görünmektedir. Yahşi Fakîh Yıldırım I. Bayezid'e kadar gelen bir tarih yazmıştır. O, Osman ve Orhan zamanlarına ait rivâyetleri Orhan'ın imamı olan babası İshak Fakîh'ten, yani çağdaş bir râviden almış olmalıdır. Yahşi Fakîh tarihi bugüne kadar ele geçmemiştir.[64] Neşrî, kuşkusuz Aşpz,yi izlemektedir. Neşrî, Aşpz,ye ait manzum bölümleri nesre çevirip tarihine almıştır. Anonimler-Oruc grupu ve Düsturnâme İznik fethinden bir kaç satırla söz ederler. Aşağıda Aşpz,nin metnini aynen veriyoruz.

"Bu bâb anı beyan eder kim İznik ne sûret ile feth olunup alındı, anı bildürür. (Aşpz. 32. Bâb)[65]

a. O Karatekin ki almışlar idi ve bu İznik'e ol havâle gibi vâki olmuş idi. Anun için kim bu Karatekin hisârı içinde olan Gâzîler dâyım İznik'ün kapusın açtırmazlar idi; (Kal'a içindekiler) be-gâyet açlıkdan bunalmışlar idi. Anun için kim memleketindeki köyleri timâr-erlerine timâr vermişler idi[66] ve hiç vechen min'el-vücûh bu köylerin kâfirini incitmezler idi kim hisarları halkına zevad vermezler idi. Vakt olur idi kim müslümanlar ile bile savaşa varurlar idi. İznik halkına eyidürler idi kim: 'Gelün bîçareler, rahat olun kim biz rahat olduk,' derler idi. Şehrün halkı göle balık avlamağa çıkmaz olup durur idi. **b.** Bazı kâfirler gâzîlere haber verürler idi kim, biz gâyet bunalduk, derler idi. Ol zamanda cemî' vilâyeti Türk almış idi. timâr-erinün elinde tasarruf olunur idi. Orhan Gâzî'ye kâfirlerün hallerini bildürdiler. Ol dahi İznik'ün üzerine geldi. **c.** Kâfirler dahı bir i'timâd ettikleri kâfiri gönderdüler kim: 'Bizüm ile 'ahd edün kim bizi kırmayasız, gidenümüz gide, duranumuz dura; Hisarı size teslim edelüm,' dediler. **d.** Orhan Gâzî dahi kabûl etdi. Anun için kim mürüvvet efdal-i gazâdur, dediler; ve hemen bu mürüvvet nicesine sebeb oldu, İslâma geldiler. Tekvurunu İstanbul kapusundan çıkardılar. Hemîn kendü ve halkı gitdi bile; kalan şehir halkı ve sipâhî ekseri gitmediler. Orhan Gazi Tekvur'a adam koşdu; gemiye ilettiler; muradı olduğu iklime gitti. Tekfur kim kapudan çıkdı, Orhan Gâzî Yenişehir kapusundan girdi. Kapunun iç yanında bir bağçe var, İkülos (Aya Kelsos, Ebkelos, İlküs, Eykelse) derler, gâyet hûb makamdur; Orhan Gâzî'yi doğru ol bağçeye iletdiler. Bu şehrin kâfirleri karşu geldiler. Keennehû pâdişahları öldi, oğlunı tahta geçürür gibi vâki' oldu. Ve illâ hâtûnlar çok geldiler. Orhan Gâzî sordu kim: 'bunların eri kanı? Cevâb verdiler kim: Kırıldılar, kimi cenkden ve kimi açlıktan; **e.** ve illâ gâyet mahbûbları çoğ idi. Orhan Gazi, gâzîlere üleşdürdi; emr etti kim: 'bu dul avratları nikâh edün, alın,' dedi; ve hem anun gibi etdiler. Şehrün dahi ma'mûr evleri var idi; evlenen gâzîlere verdiler. Hazır 'avrat ve hem evler ola, kim kabûl etmeye?"

Neşrî (I, 156-158) versiyonunda görülen önemli farklar, ekler:[67]

a. "İznik'in iki tarafına iki havâle yapub zikrolunan sûretle bir nice yıl egritdiler, gâh gâh kâfirin atlusu kal'adan çıkup gâzîlerle cenk ederlerdi; gâzîler dahi kimini kırup ve kimisi yine kaçup kal'aya girerlerdi. **b.** Orhan Gâzî dahi kal'a kâfirleri bunaldığın bilüp İznik üzerine düşdü. **c.** Andan İznik'in Tekvur'u bir i'timâd etdügi kâfiri Orhan Gazi'ye gönderüp eytti: "Eğer bizimle 'ahd edüp bizi incitmeyüp gidenimiz gidüp duranımız durup bu kavli kabûl edersenüz kal'ayı verelüm, dedi. **d.** Orhan Gâzî dahı 'ahdi kabûl edüp Tekvur'u İstanbul kapusundan çıkup halkıyla İstanbul'a gitdi, ammâ ekser sipâhî gitmeyup şehir halkıyla Orhan'a karşu çıkup istikbâl edüp Yenişehir kapusundan şehre girdirüp andan hûbrû hâtunlar geldiler, Orhan sordu kim bu hâtûnlar nedir? Eyitdiler, Sultanım bunların erleri kimi açlıktan kimi cenkde kırılmıştır. **e.** â'lî evler de hâlî kalmışlardır."

[64] Aşpz. 79. Bâb.

[65] Ahmed Âşıkî, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, ed. Çiftçioğlu N. Atsız, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1947. Atsız, Âşıkî Bey ve [illegible] Giese baskılarını ve bu ikisinin kullanmak imkânı bulamadıkları, Berlin nüshasını kullanarak yeni bir metin tesis etmeye çalışmış (s. 85), ve farkları. Notlar (256-294 göstermiştir. Burada Orhan'ın seferi için bkz. Berlin nüshasının faksimilesi, Ekler.

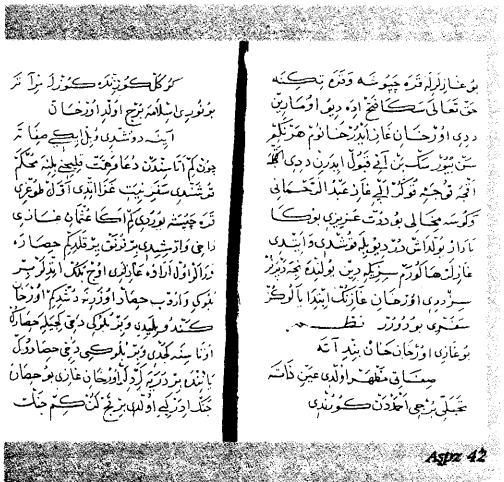
[66] Bu dönemde timardan söz edilemez. Aşpz.de bu gibi anakronik eklemelere sık sık rastlarız.

[67] F.R. Unat ve M.A. Köymen'in nüsha farklarıyla tesis [illegible] leri metin: *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, Ankara: TTK, 1949. Bu yayından sonra Fr. Taeschner Neşrî'nin belki ilk recensio olduğu kabul edilen T. Menzel nüshasını tıpkı basım yayımladı. Ondan sonra Manisa nüshasını aynı biçimde neşretti: *Gihannüma*, Band II, 1955.

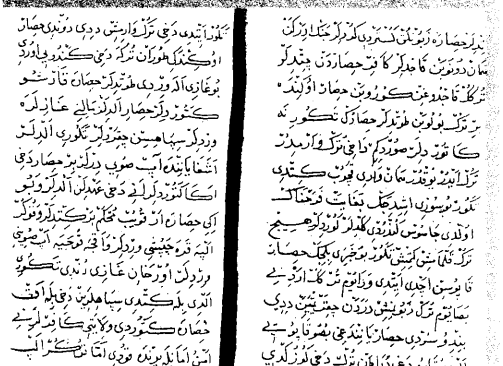
Neşrî'nin, işgalden sonra Bizans askerî sınıfına mensup olanların çoğunun kaldığı hakkında kaydı ilginçtir. Bu olayı Kara-Tigin kalesinde de gördük. Bu, Osmanlıların Rumlarla nasıl bir uzlaşma içinde bulunduklarını ayrıca teyit eder.

Speros Vryonis'e göre, "Orhan döneminde Bithynia'da fetihlerin tamamlanması ve sağlam bir yapıya erişmesi ile beraber Hıristiyanların içinde bulunduğu koşullar, hem şehirlerde hem kırsal alanlarda rahatlığa kavuştu (stabilized)."[68] Gregoras'ın tespitine göre,[69] "bir zaman için halkı ve şehirleri tamamıyla yok etmekten kaçındılar; zira kısa zamanda Türklere vergi ödemek onlar için kolaydı." Bursa'ya bakarak İznik'in durumu kötü idi."

XV. yy'a ait bir piskoposluk listesine göre Anadolu'da yalnız 7 metropolitlik kalmıştır. O zaman Avrupa (Rumeli)'de ise 54 metropolitlik vardı. İznik bu metropolitlikler arasında değildir. İznik'te bir başpiskoposluk vardı. Bu sayılar, diyor S. Vryonis, "Küçük Asya'da Hellenizmin tam çöküşünü" yansıtmaktadır.[70] Hıristiyan nüfus; kaçma, islâmlaşma dolayısıyla bir bölgede düşünce, kilise teşkilâtı da çöküyordu. Anadolu'da kilise gelirlerinin çok düşük olması da bu nüfus azalmasıyla ilişkilidir.[71] Hıristiyan nüfusunun ne kadar azalmış olduğunu patriklik belgeleri ortaya koymaktadır. 1387 tarihli bir belgeye göre şehirde Müslümanlar arasında yaşam (sosyal koşullar) birçoklarına Hıristiyanlığa bağlılığı unutturmakta idi. İznik Hıristiyanlarının İslâmâ geçmelerini önlemek ve Müslüman olanları yeniden eski dinine döndürmek için yazılmış 1338 ve 1340 tarihli iki kilise belgesi. İslâmlaşmaların kiliseyi hayli telaşlandırdığını ortaya koymaktadır.[72] Hıristiyanların gittikçe azalması sonucu İznik metropolitliği o kadar fakirleşti ki, 1381'de gerekli gelir sağlanamadığı için metropolitliği epidosis olarak Bursa metropolitliğine bağlamak gerekti.

Aşpz 42

Aşpz 43

O zaman Bizans'ta; kilise, devlet adamları ve halk arasında yaygın olan bozguncu psikoloji patrikliğin 1338 ve 1340 tarihli mektuplarında şöyle ifade ediliyordu.[73] "Günahlarımızın çokluğunun bir sonucu olarak Tanrı'nın izniyle Müslümanlar bize karşı üstünlük kazandılar." Bunun sonucu birçokları zor ve baskı altında onların dinini kabul ettiler. Mektup bundan pişmanlık duyanları tekrar eski dinlerine dönmeleri için teşvik etmektedir. "Ahde" (dinî yemine) sadık kalarak teslimi kolaylaştırmak için, şehri terk edenlerin emniyetle gitmeleri hususunda Orhan Bey dikkat ve titizlik göstermekte idi. Bursa (1326), İznik (1331) ve İzmit (1337) teslîminde aynı koruma önlemleri dikkatle yerine getirilmiştir. İslâmlaşma, Osmanlı kaynağına göre "mürüvvet"in (generosity), sonucudur. İslâm dini zorla Müslüman olanları gerçek Müslüman saymaz. İslâm'da niyyet, bilinçli karar esastır. Osmanlılar dünyevi bir maksatla, meselâ cizye vergisinden kurtulmak için müslüman olanları ahriyân adıyla ayırt etmekte, gerçek Müslüman saymamakta idiler. Kilisenin Hristiyanlık adına güçlü tepkisi yanında, tabii, halk, hatta Bizans devletinin çaresizliğini gören asker ve idare adamları (İznik ve Bursa'nın teslimi sırasında görüldüğü gibi) Osmanlılar tarafına geçmekten çekinmiyorlardı. Osmanlının askerleri, dinlerini değiştirme şartını koşmadan kendi kadrolarına kolaylıkla kabul etmesi (Hıristiyan tımarlıları hatırlayalım) bu uzlaşma ve kaynaşmayı kolaşlaştırmakta idi. Osmanlılık, Müslümanlık ve Türklük üstünde bir kimliği ifade etmekte idi ve imparatorluğu yapan ve yaşatan bu temel siyasi kavramdı. Egemenlik, Türk-Moğol hakanlık geleneğinde ve Hind-İran pratik devlet görüşünde her şeyin üstünde bir prensipti. Devlet kurucusu olarak hanedan, bu pratik devlet görüşünü etnik ve dinî prensipler üstünde tutmakta idi.[74a]

[68] S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor*, Berkeley, 1971, s. 300.
[69] Ibid., 301.
[70] Ibid., 306-307.
[71] Ibid., 313-323.
[72] Ibid., 339-343.
[73] Ibid., 341.
[74a] Bu konuda şu önemli eser: M. Balivet, *Romanie Byzantine et pays de Rûm turc*, İstanbul ISIS, 1994.

Bursa'dan Kurluh (Gürle) köyünde bir zaviyede geceledikten sonra İznik'e gelen İbn Battuta İznik'i, "Sultan'ın hizmetinde bulunan birkaç kişi dışında nüfusu olmayan harap bir şehir" olarak tasvir etmiştir. Bu tasvire bakılırsa, teslimden evvel abluka sırasında ve sonra Rum halkın İznik'ten kitle halinde ayrıldıkları sonucu çıkarılabilir. Şehrin boşalması uzun bir zaman almıştır. Özellikle otuz yıllık abluka, savaş ve açlık, Osmanlı rivayetinde söylendiği gibi, erkek nüfusun kırılması sonucunu vermiştir. Bununla beraber, 1354'de tutsak Başpiskopos Gregory Palamas İznik'e gelirken yolda birçok Rumla serbestçe konuştu.[74b] İznik'e gelirken Orhan'ın emriyle bir Rum kasabasında kalmış ve onlardan yardım görmüştü. Piskopos'un İznik hakkında verdiği bilgiler İbn Battuta'yı teyit eder.[74] O büyük bina bloklarını tamamıyla boş bulmuştur. İznik, Çandarlı Hayreddin Paşa'nın kadılık yaptığı ve ailenin bir yurtluğu gibi babadan oğula yerleştikleri ve ihya ettikleri bir İslâm şehri olarak kısa zamanda gelişmiştir.[75]

EXCURSUS

Kara-Çepüş (Çepiş, Çebiş) ve Akhisar hakkında

Orhan'ın 1305 Kara-Çepüş kuşatması hakkında Pachymeres ile Aşpz.'de mevcut Osmanlı menakıbnâme rivâyeti, kuşkusuz, aynı olayı anlatmaktadırlar. Yukarıda anlatıldığı gibi Kara-Çepüş kalesi Pachymeres'deki Katoikia'dan başkası değildir.[76]

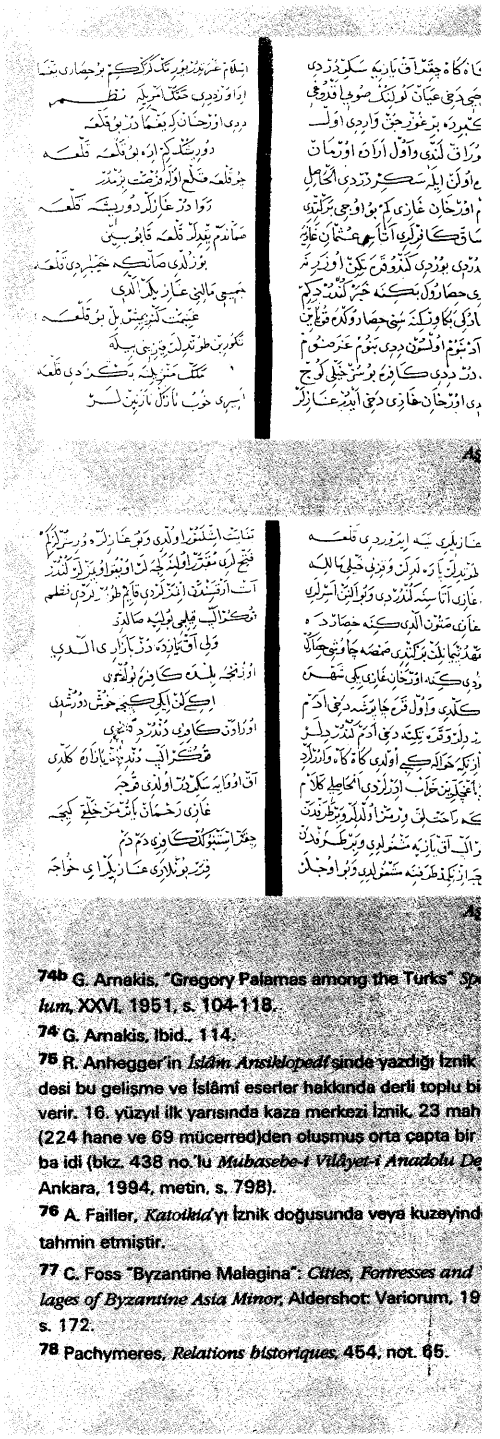
Katoikia/Kara-Çepüş ve Kara-Tigin'in Osmanlıların eline geçmesiyle İznik şehri kuzeyden İzmit-Sapanca üzerinden gelecek yardımdan kesilmiştir.

Menakıbnâme'de Kara-Çepüş, Absuyu'na yakın bir yerde, yani Sakarya vadisinde gösterilmiştir. Absuyu, haritalarımızda Sakarya vadisinde Abcalar/Abca'dır. Geyve'nin hemen üst yanındadır. Gerçekten, Menakıbnâme'de, "ol hisar (Kara-Çepüş) Sakarya kenarında, dere içinde sarpca hisardır," denmektedir. Bir vadiye bakan yüksekte sarp bir kale olduğundan, Osman'ın 1304 seferinde Akhisar Tekvuru oraya kaçıp sığınmıştır. Osman, 1305'de oğlu Orhan'ı Kara-Çepüş ve Kara-Tigin kalelerini almak için göndermiştir. Kara-Çepüş ve Absuyu (Hypsu) kaleleri, Osmanlıların Sapanca (Sophon) ve Adapazarı ovalarına inmelerini önlüyordu, böylece stratejik konumları Bizans için çok önemli idi. Orhan, Katoikia/Kara-Çepüş'ü aldıktan sonra İznik'in kapısı sayılan Kara-Tigin kalesi üzerine yürümüştür (Kara-Tigin için bkz. aşağıda). Orhan teslimde direnen tekfura, "benüm garazum İznik'dür," diyerek bütün bu harekâtın İznik'i düşürmek için yapıldığını açıklamıştır.

Menakıbnâme, Osman Gazi'nin Orta-Sakarya seferini 704 tarihine, Orhan'ın Kara-Çepüş seferini 705 tarihine koyar (Aşpz. 20. ve 22. Bab). Hicri 704 yılı, 4 Ağustos 1304'te başlar ve 25 Haziran 1305'te biter. Sefer, 1304 yılı 4 Ağustos'tan sonra başlamış olmalıdır.

Orhan'ın Hicri 705 seferi ise, 24 Temmuz 1305 - 14 Haziran 1306 arasına düşse gerektir. Sefer 705/1305 yazında olmalıdır. Pachymeres, Orhan tarafından Katoikia/Kara-Çepüş'ün zaptını, İmparator IX. Mihal'in Pègai (Kara-Biga)'da ikameti tarihinde gösterir.

Clive Foss'a göre Kara-Çepüş "Uzunboylu bir kuşatmayı pek haklı göstermeyen" bir kule (fort) olmalıdır.[77] Yukarıda anlattığımız gibi, Kara-Çepüş'ün, Osmanlıları uğraştıran önemli Katoikia kalesi olduğu kesinlik kazanmıştır. A. Failler'in, Arnakis'e atfen Katoikia'yı Bursa civarında Kite olarak tahmini[78] kuşkusuz yanlıştır.
Kara-Çepüş, Kara-Tigin gibi Süleymanşah (1075-1086) döneminde Katoikia'yı ilk

74b G. Arnakis, "Gregory Palamas among the Turks" *Sp*
lum, XXVI, 1951, s. 104-118.
74 G. Arnakis, Ibid., 114.
75 R. Anhegger'in *İslâm Ansiklopedi*'sinde yazdığı İznik
desi bu gelişme ve İslâmî eserler hakkında derli toplu bi
verir. 16. yüzyıl ilk yarısında kaza merkezi İznik, 23 mah
(224 hane ve 69 mücerred)den oluşmuş orta çapta bir
ba idi (bkz. 438 no.'lu *Mübâsebe-i Vilâyet-i Anadolu De*
Ankara, 1994, metin, s. 798).
76 A. Failler, *Katoikia*'yı İznik doğusunda veya kuzeyind
tahmin etmiştir.
77 C. Foss "Byzantine Malagina": *Cities, Fortresses and*
lages of Byzantine Asia Minor, Aldershot: Variorum, 19
s. 172.
78 Pachymeres, *Relations historiques*, 454, not. 65.

defa ele geçirmiş olan bir Selçuk emiri olabilir. Onun Sinop'u bu tarihlerde elinde tuttuğunu biliyoruz (bkz. yukarıda). Çepüş (Çebiş) "bir yaşında erkek keçi," kişi adı olarak genç teke gibi vuruşkan biri anlamındadır,[79] Kara-Çepüş adı arkaik bir addır, Osmanlı döneminde rastlanmaz. Uc Türkmenleri arasında Katoikia, Osmanlılara kadar Kara-Çebiş adıyla anılagelmiş olmalıdır. Tahrir Defterleri'nde Kara-Çepiş olarak kayıtlıdır.

Bir Kara-Çepüş (Çepiş) köyü, 892/1487 tarihli Hüdavendigâr tahrir defterinde ve sonraki defterlerde aynı adla İnegöl kazasının köyleri arasında kayıtlıdır.[80] Fakat, Menakıbnâme'de Kara-Çepüş ve Absuyu birbirine yakın gösterilmiştir. Absuyu (bugün Abcalar) Geyve'nin hemen kuzeyindedir. Abcalar'a yakın bir Eski-Kale (Kiepert haritası) veya Çoban-Kale (Kiepert ve C. von der Goltz) vardır. Kara-Çepüş/Katoikia kalesi bu Çoban-Kale olmalı. Bu bölgede eski tahrirlerde birçok köy, Rum-Ermeni adları taşımaktadır (Hordoni, Kirlas, Gelene, Genci, Akdamar, Süle, Bednos-Alanı, Istavros). XIX. yy'da bu Rum ve Ermeni adları yerine Kemaliye, Kâzimiye, Fevziye gibi adlar konmuştur. Akhisar kazasında padişah haslarından Desbina (Tespina) köy adının Fevziye'ye çevrildiğini tespit edebildik.

İzzet Kayaoğlu arşivinden 1-2

İzzet Kayaoğlu arşivinden 3-4

"Türkmenler arasında bugün "tek-it gibi dişi tiremiş, on doğmuş kısır yavrusu gibi tiremiş" deniliyor. Zekâsı yaşının en zayıf sectiği varlıklara (Bülent Arı).

Hüdavendigâr Livâsı Tahrir Defterleri, yay.O.L. Barkan ve Meriçli, s. 91, no. 141.

166 no.lu Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, Ankara 95, Metin 65-66.

Bkz. Clive Foss, "Byzantine Malagina and the Lower Sangarios", *Anatolian Studies*, 40, 172: "The White Castle must be Metabole whose white walls are a prominent landmark".

Bu yakınevi sınırlı sayıda bir yazınız yakında yayınlanacaktır.

Akhisar

Osman, 1304 seferinde Akhisar'ı "yagma," yani zorla feth etmişti. Orhan, 1305 seferinde bu önemli kaleyi harekât üssü yaptı. 1530 tarihinde Anadolu tahrir defterlerini özetleyen 166. No.'lu *Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri*'nde[81] Akhisar Kazası'na ait köylerin, vakıf ve mülklerin bir dökümü vardır. Kale, orada "Akhisar, nam-ı diğer Karagöz" olarak kayıtlıdır. Karagöz, Eskihisar'a 2 km güneydoğuda haritalarımızda yol üzeri Kara-Pınar olarak gösterilen köy olmalıdır (krş. Göz-pınarı: Tarama Sözlüğü III, 1830). Hisar, herhalde Akhisar halkı ovaya inip kasabayı ovaya nakletmeden önce dağ yamacında bir yerdedir. Bu bölgede Paşalar'a yakın bir kale harabesi eski ve yeni haritalarda tespit edilmiştir. C. Foss, Akhisar kalesini Metabole olarak tespite eğilim gösterir.[82] Metabole ise, C. von der Goltz'ın 1889'da işaret ettiği Eskihisar olmalıdır; (Büyük bir kale olan Eskihisar'ın fotos için bkz. Lefort, *Tableau*, 113, 116, bu hisarı Nikètiata diye tahmin eder).

Akhisar kazasına bağlı üç köy, Desbina (Tespina), Ahır ve Kirasya köyleri, Padişah hasları olarak ayrılmıştır. Desbina köyü büyük bir köydür. 1530'a doğru Akhisar kasabası, Cami ve Mescid-i Kethüda adıyla iki mahalleden ibaretti ve nüfusu 49 hane ve 28 bekâr (mücerred) ile bir hatib, iki müezzinden ibaret küçük, fakat önemli bir kasaba olarak görünmektedir. Akhisar kazasındaki Osmanlı büyüklerine ait emlâk ve evkaf çoğunlukla İznik tarihiyle yakından ilgilidir. Özellikle, Orhan tarafından İznik'e vali atanan Süleyman Paşa (Orhan'ın oğlu) ve Çandarlıların bu bölgedeki vakıfları dikkati çeker. Bu bölgede mülk sahipleri ve vakıf kuranlar arasında Süleyman Paşa, I. Murad, Sinan Bey, İznik'teki imaretlerine vakıf yapan Çandarlı ailesinden Hayreddin Paşa, İbrahim Paşa, Umur Bey (Timurtaş oğlu), Yörgüç Paşa, Çoban Mustafa Paşa görülür. Sakarya üzerindeki köprü hizmetleri için birçok köylerden sürgün getirilen bir cemaat, Köprübaşı köyünü kurmuşlardır. Süleyman Paşa bu köprü için vakıflar yapmıştır. Defterde Orhan'ın Şerefeddin Paşa zaviye vakıfları, vakfiye özetiyle kayıtlıdır. Mekece, bu zaviye vakıflarına dahildir. Bu "Şerefeddin Paşa," Sultan Orhan'ın Mekece zaviyesi vakfiyesinde adı geçen "tavaşî Şerefeddin Mukbil"den başkası değildir.[83] Akhisar'da, Yörgüç Paşa Camii vakıfları, İznik'te Süleyman Paşa'nın Karaoğlan zaviyesi için vakıfları dikkate değer. Akhisar kazasında vakıfları olan öbür zaviyeler: Tavaşî Şerefeddin (Mukbil) zaviyesi (Orhan

tarafından), Ahi İlyas zaviyesi (Orhan tarafından), Ahi Hızır zaviyesi (I. Murad tarafından), Oruç Bey zaviyesidir. Bu bölgede Sakarya nehri kıyısında bir kervansaray vardı, tamiri için bir mezraa vakfedilmiştir. Herhalde Akhisar bölgesi, Bizans döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de önemini korumuştur.

İzzet Koyunoğlu

Halil İnalcık tarafından çizilmiştir.

Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde Bithynia'da kaleler.

KAYNAKÇA

Ahrweiler, H.G. :"La politique agraire des empereurs de Nicée", *Byzantion*, s. 28, 51-65.

Aksarayî, K.M. :*Musâmaratu'l-Ahbâr (in Persian)*, published by O. Turan, Ankara, 1944.

Anhegger, R. :"İznik", *İslam Ansiklopedisi*, MEB.

Arnakis, G. :"Gregory Palamas among the Turks", *Speculum*, xxvı, 1951, s. 104-118.

Âşıkpaşazâde :*Tevârîh-i Âl-i Osman* (History of the Ottoman Dynastyy), ed. Ç. N. Atsız, Istanbul, 1947.

Balivet, M. :*Romanie Byzantine et pays de Rûm turc*, İstanbul: ISIS, 1994.

Die altosmanischen anonymen Chroniken, ed. F. Giese, Breslau, 1922.

Düsturnâme, ed., M. Halil, Istanbul, 1922.

Failler, A. :"Les émirs turcs à la conquête de l'Anatolie au début du 14e siècle", *Revue d'Etudes Byzantines, 52*, 1994, s. 69-112.

Foss, C. :"Byzantine Malagina and the Lower Sangarius", *Anatolian Studies, 40*, s. 161-183.

Foss, C. :*Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor*, Aldershot: Variorum, 1996.

Foss, C. :"Dorylaion: Bulwark of the Byzantine Frontier", *The Greek Orthodox Theological Review 41*, 1996, s. 39-55.

Foss, C. :*Nicaea*, Brookline, 2000.

von der Goltz, C. :*Anatolische Ausflüge*, Berlin: Verein der Bücherfreunde, s. 118.

von Hammer, J. :*Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pest, 1835.

Hüdavendigâr Livâsı Tahrir Defterleri, ed. Ö. L. Barkan ve E. Meriçli, Ankara, 1988.

İbn Bîbî :"al-Avâmiru'l-'Alâiyye", Ankara: TTK, s. 418-420.

İnalcık, H. :"How to Read 'Ashik Pasha-zâde's History", *Essays in Ottoman History*, İstanbul: Eren, 1998, s. 31-53.

İnalcık, H. :"Osman Ghazi's Siege of Nicaea and the Battle of Bapheus", *The Ottoman Emirate 1300-1389*, editör E. Zachariadou, Rethymnan, 1991.

İnalcık, H. :"The Ottoman Empire", *The Cambridge History of Islam*, ed. E. Holt ve B. Lewis, Cambridge: Cambridge University Press, 1970, s. 298.

Kaplanoğlu, R. :*Osmanlı Devletinin Kuruluşu (Founding of the Ottoman state)*, Istanbul, 2000.

Langdon, J.S. :"Byzantium's Initial Encounter with the Chinggisids", *Viator 29*, 1998, s. 95-140.

Langdon, J.S. :*Byzantium's Last Imperial Offensive in Asia Minor*, New Rochelle, 1992.

Lefort, J. :"Tableau de Bithynie an XIII e siècle", *The Ottoman Emirate*, s. 101, 117.

Lippard, B. G. :*The Mongols and Byzantium*, 1243-1341, Ann Arbor, 1948.

Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, I, Ankara, 1993.

Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, II, Ankara, 1994.

Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, III, Ankara, 1995.

Neşrî, M. :*Kitâb-i Cihan-Nümâ*, I, Ankara, 1949.

Pachymèrés, G. :*Relations Historiques*, ed. Albert Failler, French çev. Vitalien Laurent, Les Belles Lettres, Paris, 1999.

Rehber, Prime Ministry, General Directorate of Archives, Ottoman Archive, Ankara, 1995.

Runciman, S. :"The Ladies of the Mongols", *Eis Mnemen*, K. I. Amantou, Athens, 1960, s. 46-53.

Schreiner, P. :*Die Byzantinischen Kleinchroniken*, Vienna, 1976 - 1978.

Sevim, A. and Merçil, E. :*Selçuk Devletleri Tarihi* (History of the Seljukid States), Ankara: TTK, 1995.

Târîh-i Al-i Selçuk (History of the Seljukid Dynasty), Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan, no:1390.

The Ottoman Emirate, ed. Zachariadou, E.A., Rethymnon, 1993.

Unat, F.R., Köymen, M.A. :*Neşrî's Kitâb-i Cihan-Nümâ*, Ankara, TTK, 1949.

Vryonis, S. :*The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor*, Berkeley 1971.

Wittek, P. :*Das Fürstentum Mentesche, Studie zur Geschichte Westkleinasiens im 13.-15. Jh.*, Istanbul, 1934.

Yücel, Y. :"Çoban-oğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar (researches on Anatolian Beylics)*, Ankara: TTK, 1991, s. 33-51.

Zachariadou, E.A. :"Pachymeres on the 'Amourioi' of Kastamonu", *Byzantine and Modern Greek Studies 3*, 1977, s. 57-71.

İZNİK İÇİN OSMAN GAZİ VE BİZANS MÜCADELESİ

HALİL İNALCIK